

בעזה"ש"ת

קונטרס

ליקוטי תשובות
משנת יוסף

כולל תשובות ובירורי הלכה

בעניני ברכת האילנות

שנדפסו בספרי "משנת יוסף"

נערך ונסדר בס"ד ובחסדו הגדול
ע"י גמליאל הכהן רבינוביץ
בן אמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י. ד. שליט"א

ניסן שנת השמיטה תשפ"ב לפ"ק

הודעה ובקשה

היות ועריכת הקונטרס מתחילת ליקוטו ועד יציאתו מהדפוס

נעשה ביום אחד בלבד, יתכן ונמצאו בו שגיאות,

בקשתינו לכל הלומד בספר זה,

שאם ימצא שגיאה יודיענו על זה

יו"ל ע"י מכון "גם אני אודך"

וכל הזכויות שמורות

להשיג אצל המחבר :

גמליאל הכהן רבינוביץ

טל. 052/7128536

ניתן להשיג גם את הספרים "גם אני אודך" :

תשובות הרבנים / ענינים שונים ב' חלקים / ברכת כהנים / תהלים / פדיון הבן / ראש השנה / פרקי אבות / דיני
שנים מקרא ואחד תרגום / עניני מילה / פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח / פרדס יוסף החדש על ראש השנה /
פרדס יוסף החדש על חנוכה / פרדס יוסף החדש על פורים / פרדס יוסף הלי קידוש והבדלה /

יוסף ליברמן

ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"

ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ו

מח"ס "משנת יוסף"

רח' אבינדרב 3 ירושלים תובב"א

טל. 5812047

בס"ד, כסלו תשע"ב

חזיתי איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתייבב, מאן מלכי רבנן, ה"נ ידידי ורב חביבי, הרה"ג המופלג והמפורסם לשבח, ירא ה' מרבים, בנן של גדולים הרב גמליאל במוהריא"ד הכהן רבינוביץ שליט"א נכד הגאון"צ רבי לוי (שליט"א) [זצ"ל] בעל מעדני השלחן, - שכבר נודע בספריו הרבים בשם "גם אני אודך", וכעת נפשו איתה להו"ל כל התשובות שכתבתי אני העני אליו בעשר השנים שעברו ונדפסו בינתיים בספריי שו"ת משנת יוסף, בתוספת יותר משישים תשובות קצרות מכת"י.

וכיון שנודע שכונת הרב ר' גמליאל שליט"א להרבות כבוד התורה וכבוד שמים, בהדפיסו לא רק הספרים שהוא חיבר, אלא ספרי הרבנים שהשיבו לו תשובותיהם, והכל להגדיל תורה ולהאדירה - לכן אף ידי תכון עמו.

ואברכו שיזכה לישב על מי מנוחות על התורה והעבודה, ברוב נחת ובריות גופא ונהורא מעליא, ויזכה להמשיך ולהגדיל תורה ולהאדירה מתוך בריאות שלווה ונחת לאיושט"א.

ובאעה"ח למען כבוד התורה ולומדי

יוסף ליברמן

בהורמנא דמו"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א

נדפס כאן מכתבו שקבלתי על ספר "גם אני אודך" - תשובות בעל המשנת יוסף

הקדמה

ישמחו החכמים ויגילו הלומדים, בהגלות נגלות ספר "ליקוטי תשובות משנת יוסף" על הלכות ברכת האילנות, תשובות יקרים ונחמדים, חכו ממתקים וכולו מחמדים, נקבעים בדפוס להיות לאחדים.

תשובות אלו נכתבו על ידי מורי ורבי פאר הדור והדרו עמוד ההוראה מרן הגאון רבי **יוסף ליברמן שליט"א** ראש ישיבות כולל "שומרי החומות" ורב דביהמ"ד סדיגורה ושכונת שמואל הנביא בעיה"ק ירושלים ת"ו, ונדפסו בספריו "משנת יוסף" המפורסמים בכל קצוי תבל, בהיותם ספרי יסוד, ומהם שואבים מים חיים, פסקי הלכות בכל ד' חלקי השו"ע, ואיבדו מילי בני עמודי עולם התורה בארץ ישראל ובכל תפוצות הגולה בכל מקום שהם. – מתוך ספרים אלו דליתי את התשובות הנוגעים למעשה בענייני ברכת האילנות, כאשר תחת כל תשובה צוין באיזה ספר נדפס.

קונטרס זה ערכתי לעילוי נשמתה של הרבנית הצדקנית בת קדושים מרת מלכה ליברמן ע"ה בת כ"ק אדמו"ר הרה"צ רבי יחיאל חיים לאבין זצ"ל ממאקאווא – זידיטשוב, ואשת חבר יבדלחט"א מו"ר הגר"י שליט"א, ובודאי תשובות אלו יהיו לעילוי נשמתה, באשר עמדה לימין בעלה הגדול שליט"א שיוכל לשבת באהלה של תורה מתוך הרחבת הדעת ולענות תשובות לשואלים הרבים.

יעמדו על הברכה כל העוסקים והמסייעים בעבודת הקודש, ובמיוחד ידידי הרב הגאון ר' אהרן ליברמן שליט"א ראש ישיבת טשערנאביל בבית שמש, וכולל 'אור עמרם' בב"ב ומח"ס "משנת אהרן", ונכד חביב לרבינו שליט"א בן לבנו הג"ר יקותיאל שליט"א מח"ס שו"ת 'משנת יקותיאל', שבקיאותו הנפלאה בספרי משנת יוסף היה לי לעזר בכל שלבי עריכת הקונטרס, כדי שיצא מתחת ידי דבר נאה ומתוקן להגדיל תורה ולהאדירה. ימלא ה' כל משאלות לבם לטובה ויתברכו ממקור הברכות ברוחניות ובגשמיות, ללמוד וללמד מתוך מנוחת הנפש והגוף, והרחבת הדעת, להגדיל תורה ולהאדירה.

ובצאתי אפרוש כפי אל ה', שיתקיים במורי ורבי מרן רבינו הגר"ל שליט"א מה שנאמר "כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך", עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו, וכאשר שמענו כן עוד נחזה רבות בשנים להתבשם מזיו תורתו וחכמתו, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא עד ביאת גואל צדק אכ"י"ר.

ואני תפלה לבורא כל העולמים אנא ה' זכני לשבת על התורה והעבודה כל ימי חיי מתוך נחת והרחבה וכט"ס, ויהא רעוא שנוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, בני חיי ומזוני רויחי, ובקרוב נזכה לביאת הגואל, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, אכ"י"ר.

כעתירת הצעיר שבכהונה

גמליאל בן אאמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י. ד. הכהן שליט"א רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך" – ו"פרדס יוסף החדש" על מועדים

תוכן העניינים

ה. ברכת האילנות על אילן ערלה וסרק (ח"א סי' ס).....

יא. ברכת אילנות בשבת (ח"א סי' סא).....

יד. ברכת האילנות על אילן שהזקין או שהשנה לא יוציא פרי (ח"ו סי' עב).....

יז. בעניני ברכת האילנות (ח"ו סי' עג).....

אם לברך על אילנות הנטועים בחצר ביהכ"נ / ליזהר לא לברך על מורכבים / אם צריך שתי אילנות / אם מברכים בשבת, וכשהתאחר עד ל' ניסן שחל בשבת

יט. ברכת האילנות על עץ שניטע בשמיטה (ח"ט סי' סז).....

כא. ברכת האילנות מחוץ לעיר (ח"י סי' נד).....

כב. זמן ברכת האילנות (ח"ג סו"ס רלח).....

כג. ברכת האילנות בר"ח ניסן בתוך העיר או באמצע החודש מחוץ לעיר (ח"ד סי' קמה).....

כג. ברכת האילנות ע"י ראייה במשקפת (ח"ד סי' קמו).....

כד. ברכת האילנות על עצים שאינו נקוב הנמצא בביתו (ח"ד סי' קמז).....

כד. ברכת האילנות על עץ המוציא פירות חמוצים ביותר (ח"ד סי' קמח).....

כה. שאלות שונות בברכת האילנות (ח"ד סי' קמט).....

כשאינו רואה את הבלבוב כלל / כשנמצא לבדו / מי שעניו כרוכות, לברך כך לכתחילה / כשחבוש משקפי שמש / לברך תוך כדי נסיעה, כשהמשך הברכה לא יהיה סמוך לאילן / על אילן ערלה / על אילן שפירותיו נועדו לרפואה / ראה אילן מבלבב וחפץ ללכת ללבוש כובע אם מאבד עי"ז ראייה הראשונה / מי שלא רואה ללא משקפיים, אם מברך

בעניני ברכת האילנות (חי"ד סי' קנ)......כו

נסע לאוסטרליה בתשרי בזמן הבלוב שם, אם לברך שוב / בירך באוסטרליה בתשרי, והגיע בניסן לא", אם יברך שוב / לברך קודם ברכת התורה, או להיפך דתדיר / ראה קודם התפילה, יברך מחמת ראייה ראשונה או יתפלל מדין תדיר / ראה כבר הבלוב, אם להימנע מלראות עד שיברך / אם להדר לברך על אילן של מין שבעה / אם להדר לברך על פרי שחביב עליו / לברך על אילן שמור ונעבד בשביעית כדי לא להפסיד ראייה ראשונה

בעניני ברכת האילנות (חי"ד סי' קנא)......כח

הברכה על האילנות שלפניו, או על הגעת זמן הבלוב / חכם שע"י ברכתו ותיקון האילן, גורם שהאילן יתייבש / כניסה לחצר חבירו בלי רשות כדי לברך / כשרוב הבלוב עדיין לא לבלב בניסן, אם להמתין לאייר / טעם שמהר"א מבעלזא לא בירך בסוף ימיו / בירך רק 'שלא חיסר בעולמו כלום' ולא השלים הברכה

בעניני ברכת האילנות (חי"ד סי' קנב)......כט

אם לחנך בנותיו לברך / קטן שעתיד להגדיל באמצע ניסן, אם יברך בר"ח / בן אוסטרליה שיגדיל בתשרי, ונזדמן בניסן לא", אם יברך / קציצת אילן כדי להביאו לפני אביו לברך עליו / בן אוסטרליה שלומד בא"י ונוסע לביתו באדר ולא יהיה שם בתשרי / ברכה בניסן בארצות הדרום על עציץ שהובא לשם מא"י / חולה שצריך להיות בניסן בארצות הדרום, הבאת עציץ נקוב עמו לשם / אילן שלבלב ויודעים שינבול בהמשך מחמת הקור / אילן שעומדים להדבירו אחר פסח ולא יצמיח פירות / על אילן זכר שאינו מניב פירות / על תאינה שאין לה פריחה ואין לבלובה ניכר

ברכת האילנות על פרי האדמה או פירות הנאכלים במקומות נידחים (חט"ו סי' לה)......לא

על אילן שברכתו ספק העץ ספק האדמה / על אילן שספק אם יש בו דין ערלה / טעם שלא מברכים על ירקות / תפוחי יער שנאכלים רק ע"י בהמות / אילן שאין מניב פרי רק עושים משקה מהשרף

בעניני ברכת האילנות (חט"ו סי' לו)......לב

על אילן שנעבד בשבת / על אילן ערלה / על אילן שניטע בשביעית / על אילן שנשמר או נעבד בשביעית / לברך מיד על אילן אחד או להמתין לשני אילנות / להמתין לכרוך עם או לברך מיד ביחיד / לברך בשבת כשע"י הברכה בא האילן על תיקונו ומתייבש / ראה בקטנותו אם להמתין מלברך עד שיגדיל

ובשו"ת דובב מישורים (ח"ג סי' ה) בשאל כ"ק דודי רבינו הגדול שר התורה מרן הגאב"ד טשעבין זצ"ל שאלה זה ונסתפק השואל אם אילן ערלה שפירותיו אסורים בהנאה דומה לאילן סרק שאין מברכין עליו [בדעת ההלכות קטנות ח"ב סי' כ"ח, הובא בבאר היטב סי' רכ"ו], או דילמא כיון דעכ"פ הפירות ראויים לעכו"ם או לחולה, שייך לברך עליהם. — והשיב מרן הגאון זצ"ל:

ח) דהסברא הפשוטה נותנת דמות הצרכה היא על ענין הצריכה בכללה, שבעלם נצטוו לחילוק ופירות להנות מהם צ"ל, ואין מעכב מה שמלך גזירת התורה אי אפשר להנות בעת מהם, דהא מ"מ לאחר שיעברו שנות הערנה יהיו הפירות מהאילן מותרים, אי"כ ענין הצריכה היא להנאה צ"ל.

ב) בלא"ה י"ל לפי דעת הטור (בסי' רכ"ו) שאם איחר לצרך עד אחר שגדלו הפירות לא יצרך עוד, ובי' הפרישה דעת הטור היא שגם בלא ראה אותם מקודם עד שגדלו אין לצרך. וא"כ לפי מה דתנן (ערלה פ"א מ"ז) דסמדר מותר משום ערלה, וכ"פ הרמב"ם (הל' מעשר שני ט, יג) דלא כר' יוסי האוסר סמדר, ועיי' רמב"ם (שם ה"ב) דגרוס צוסר, וצנס"מ העיר דבש"ס (קידושין גז:): מבוחר דרך בסמדר לא קו"ל כר"י — אי"כ הרוואה אילן מלגלג, שד"ין הם פרחים, ואין בהם עדיין חיסור ערלה, ואפשר להנות מהם, ע"כ שפיר יכול לצרך להנות צ"ל. — אי"כ ל"ע לפי המצוה (בצרכות לו:): דבשאר חילנות לא פנינו רבנן ע"י ר' יוסי, ומודו דשעורו נעלה הוא סמדר, אי"כ בשאר חילנות גם סמדר בכלל פרי ואסור משום ערלה, ורק בעצמים פלגי רבנן חר"י וס"ל דסמדר מותר (אולם הרמב"ם ה"ל לא חולק). — גם הלא דעת המרדכי וגם אחר שגדלו הפירות יצרך, ואז הלא שפיר אסורים משום ערלה.

ג) יש להביא דמות רח"י דמברכין על אילן ערלה מדתנן (מעשר שני פ"ה מ"ה) כרס רבעי מלינין אותה בקוצות אדמה (כדי שלא יאכלו צ"ל ממנו) ושל ערלה בחרסית, אמה רש"י ד"ה בשביעות (שהכל הפקר ונוטלים בדיחה אבל בשאר שני שביע שצאים לגזול, הלעטוהו לרשע יינות, רע"ב). ואי נמיא דעל חילוני ערלה אין לצרך, אי"כ גם בשאר שני שביע הו"ל נליינס כדי שלא יצרכו עליהם צרכה נצטווה, אלא ע"י ברחק דגם על חילוני ערלה מצרכים, עכדפח"ח.

תשובה זו נחפרסמה בירחון הסורני "המעין" של ישיבת פרשבורג (תשרי תשי"ח) עוד טרם ש"ל שו"ת דובב מישורים ח"ג, וצחמעיין (חשון—טבת תשי"ח) ולא הרב הגאון ר' חנוך זונדל גרוסצרג (שליט"א) [ז"ל] להעיר על דברי מרן הגאון זצ"ל, ואצ"ל הערותיו, ומה שנלמד"ד לומר בהם, לפי סדר האותיות. ה"ל [ורוצ דברי חל"ה נחפרסמו צחמעיין שבע—יוסן תשי"ח]:

וכן לגבי חיסור עשיית המגרש ע"י, דהיינו לצנות צמגרש, מפורש הוא בש"ס (מכות יב:). שגם צצית אחד עובר. דהא לא חתם צרולת וישב צה (בעיר מקלט) ונ"ל צחחומה, פריך ותיפוק ל"י דאין עושין מגרש ע"י, ופירש"י דאין צונין צית צמגרש דא"כ הו"ל מגרש ע"י עכ"ל. הרי דצצית אי עושה צמגרש לע"י. ומסתברא דשיעור הצית הוא ד' אמות (עיי' סוכה ג.).

ובאמת עממא צעי, למח ע"י זרועה מועטה וצית אחד צבר עושה את המגרש לשדה וע"י. ומלאתי כצבר נחקקה צזה הרב המגיש צמאירי (צ"צ כד:): צלות י"ג, וב' [לפי ס"ד דהגמ' דגם חילנות אסורים צמגרש] יגעתו הרבה להצין קוביית הגמ' ותיפוק ל"י דאין עושין מגרש שדה, למח לא תרצו דלא הוי שיעור ממגרש לשדה, רק אם נטע ג' חילנות וכדתנן (שביעות פ"א מ"ב) חתכו שדה חילן ג' חילנות וכו', וגם כצברא נותנת שעי' חילן אי לא נעשה צמגרש שדה, אצל משום נוי אסור חף צחילן אי עכ"ל. — חמנס לפי דברי רש"י ה"ל (צערבין לג:): וב"כ החינוך (מ' צמ"ב) דעכ"ס החיסור לשנות מגרש לשדה חו ע"י, הוא משום נוי העיר, ח"ש, דנפ"ז עממא דנוי העיר הוא עממא דחיסור עניי המגרש, וא"כ חס משום נוי גם חילן אי אסור לקיים סמוך לעיר צחוך כ"ה חמה, ה"ל משום לאו דאין עושין מגרש שדה, לס"ד דבש"ס גם חילן אי אסור. ונמסקנא דחילנות מותרים, זרועה מועטה אסורה [ואינני יודע אם גפן אחת אסורה כמו זרעים, לפי מה שכתבנו עיי' (סי' נ"ה סוף אות א')] דברס בורעיס. מפני שמעכב חילוך צמ"ה. אי דנממא גפן אי חניה מעכבת. ומסתברא דאם כרס שלס נאסר, גם גפן אי אסורה].

ולגבי שיעור ע"י חו שדה למגרש, דהיינו שיעור חילנות חו זרעים מהשדה, חו כורס צחיס מהעיר, מסתבר ששעורו ג"כ צחילן אי חו צית אי, דכיון דעממא משום חורבן יסב אי יצרש"י ה"ל, אי"כ גם צחילן וצית אי הרי הצריצ קנת מישוב אי. — חמנס צרור שזה רק אם שיקר ובורס סמוך למגרש, שעי' מהציב את המגרש, אצל השיקר חילן צחמלט הפחדם, חו כורס צית צחמלט העיר, חינו עיבר ע"י חיסור שיעור שדה וע"י למגרש.

סימן ס

בענין ברכת האילנות באילן ערלה

במסכת ברכות (מג:): האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלב, אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנאות בהן בני אדם. וכ"פ בשו"ע (או"ח סי' רכ"ו), ונסתפק כק"ז רבינו עקיבא איגר זי"ע בהגהותיו, אם רואה אילן תוך ג' שנים לנטיעתו מהו מי אמרינן כיון דאי אפשר להנות מהם לא יברך, ונשאר בצ"ע.

שכחיונו על כל מין פרי חדש, ועל פרחי חילן אינו מצרך חלל פעם אחת, ועכ"ל יען שנתחדש הכח באילנות מצרכים, ומכ"ל נמי חין מצרכים על זרעוני גנים (עיי' פמ"ג) שהם לא נתייבשו בחורף, והם דחין מצרכין על חילן סרק, כיון שאין נפק"מ במה שנתחדש כחם להנאות בהם צמ"ח, משא"כ באילן מאכל מה שהוא לא יתנה עד כלות ג' שנים, הוא יען שהתורה חסרה להנות מערלה, אבל מין הפרי נתחדש שראוי להנות צמ"ח עכ"ל. — הרי לנו שלשה רעוים המסכימים לסברת מרן ז"ל.

[פרי ערלה עדיף מאילן סרק, וגם מענפים תלושים, ומפרחים שיפלו ולא יגיעו לפירות, שעליהם אין מברכים].

ולפ"ז הגם שפרי ערלה "כאילו חין כאן פירות כלל, דמה לי אם לא יגדלו או דהוי כאילו חונס במליאות", מ"מ עדיפי מאילן סרק וכמו שנתבאר. ויתכן שגם הרואה חילן פרי שממחה סביב לא יוציא פירות השנה, או שכבר הזקין וחלו עושה פירות, מ"מ יכול לצרף עליו, דמ"מ יתנה מכללות הצריכה של פרחי פירות. ובאשל אברהם מהרה"ק מצוטט שטעם ז"ל (סי' רכ"ו) נסתפק אפי' כשרואה ענפים תלושים שהגלו צמיה זו אם שיך בהו צרכה עיי"ש, אף שצדאיו לא יוצאו פירות. ואף אם שם מספקא לן, ולא נצרך מספקא [וכאשר בן מסיק גם צמיה מאור החיים (ח"א סי' ד') ובהגהות מאורות נתן (שם) ומציא בן גס משו"ת הפעילות תשובה (ה"ב בהשמות שצדאש הספר) עיי"ש], התם היינו טעמא משום דאדרבה עגמה נפש הוא לו, לראות עץ פרי מושחת נעקר ממקורו וחיותו, משא"כ צמיה שמתה לראות גם צו ראשית למיחתו, שמציא אח"כ תועלת לעולם. [ובמש"כ המאור החיים דלא יצרך על הענפים כיון שנקלצו באיסור מאילן מאכל, עפ"י דבאר שבע המוצא צמ"מ (ה"ב) איסורי מוצא ז' ג) שגם בקולץ ענפים בלעד אסור משום כל תשחית. ול"ע שהרי לא עיי' הקצוה בזה לו בהצרכה, ולא דמי לגזל סאה חטים דחין זה מצרך חלל מנאץ (צ"ק לד'), אשר שם עיי' הגולה בל לחבול ולצרך. ועיי' במאורות נתן (אות ג') שג"כ תמה עליו]. ולא דמי למש"כ צמיה בית היוצר (חא"ח סי' י"א) דכשנצלב באדר וסופו ליפול עיי' בקור חין לצרך. דשאני התם שפרחים כאלה בכללן לא ראוין לפירות, ואין בהם שמחה, דגידולן בלא כדרכן ולא בזמנן, ובאילן סרק דמו. אבל בערלה שמחה היא לי שהגלו כל חילני הפירות בעולם, אף אם חילן זה עדיין אסור לו.

[מה שפרי ערלה מוזק לגוף אינו מעכב הברכה, כי יש כמה פירות המזיקים ובכ"ז מברכים עליהם].

גם מדברי הרמב"ן והאבן עזרא שכתבו דפרי ערלה מוזק לגוף, לא קשה על דברי מרן ז"ל. שהרי נתן (צרפ"ק דערלה) דלא כל חילן ערלה אסור, כגון הנוטע חילן מאכל ודעתו שיהי' סייג לגינה פטור מערלה, ואפי' חשב שיהי' חזק הפנימי שלו למאכל והחילון לסייג, החלק שחשב עליו לסייג פטור מן הערלה, וב"פ הרמב"ם (הל' מע"ש פ"י ה"ב וג'), והאם נאמר גם צוה כיון שהפירות הן בתחילת גידולן והלחות

אף שהדבר ברור שהברכה היא על כללות הבריאה, ולא על אילן זה דוקא, מ"מ בעינן שיהי' האילן שמברכין עליו, אילן מאכל שיהיו פירותיו ראויין לאכילה, ואם לא יוציא פירות הראויין לאכילה, דאז אין ההנאה נמשכת ממנו בשנה זו, אף שבשנים הבאות יתן פירות הראויים לאכילה, לא שייד לבדך עליו. וא"כ בערלה שטעון שריפה וכתותי מיכתת שיעוריה, וכאילו אין כאן פירות כלל, דמה לי אם לא יגדלו, או דהוי כאילו אינם במציאות. — ועוד י"ל לפמש"כ הרמב"ן (בפ' קדושים) כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מוזק לגוף ואינו טוב לאכילה, כדג שאין לו קשקשת, והמאכלים הנאסרים בתורה הם רעים גם לגוף. וכ"כ האבן עזרא שאין בו תועלת ומוזק. וא"כ שבשנות הערלה אין הפירות ראויים לאכילה, לא שייד לבדך עליהם ברכה זו, עכ"ל. [ומה שקשה על הרמב"ן והאב"ע מיבמות (קכב.) דעכו"ם שאמר פירות הללו של ערלה הן של עזיקה הן וכו' לא אמר כלום לא נתכוין אלא להשביח מקחו, והיינו דפירות ערלה משובחין וכן פירש"י שם, ראה מש"כ בזה כק"ו בשו"ת חת"ס ח"ו סי' ל"ו].

[הברכה היא על כללות הבריאה, וא"צ שיהיו פירות האילן מותרים באכילה. וכן דעת ג' מחברים אחרונים].

והנלע"ד להסביר דברי מרן ז"ל, דלעולם ח"ל שיהי' חילן שמברכין עליו חילן פירותיו מותרים וראויים לאכילה, והם דחין מצרכים על חילן סרק, הגם שמצרך על הנחת הראי, דמ"מ הנחה יש לו רק כשרואה פרחי פירות שמציאים הנחה לעולם, שצוה שמה האדם לראות את ראשית למיחתו, משא"כ באילן סרק שאין ראיה פרחיו משמחה כ"כ. אבל באילן ערלה שמינו מותר ויתכן לאכילה, וגם ממנו ענמו יתנה אחרי שנות הערלה, שפיר י"ל ששמחה היא לאדם צראותו לצלוב פרחי הפירות, ומצרך על כללות הצריכה של חילני פרי. — וכדברים חלל מציא צמיה נטע שורק (חא"ח סי' ע') שהצוה, כי הצרכה על הכלל כולו נאמרה, והוא מצרך ונתן שבה וכו' שהגיע זמן פרחי האילנות, הוא הזמן המציא הנחה לעולם מהאילנות, כי יפריחו ויתנו פירותיהם בעתה, ועל שמחה זו הוא מצרך, ומה לי אם חילן זה פירותיו עכשיו אסורים חי נא, ולא דמי לפרחי חילן סרק עכ"ל. וכן מציא כבוד הגאון הצדיק רבי ישראל וועלן (שליט"א) [ז"ל] ראצ"ד בודפסט במאמרו בהמעין (שצט—ויסן תשי"ח, עמ' ל"ח) משו"ת רב פעלים (ח"ג סי' ע') שבי' דאע"ג דמצרך שצרה חילנות עובות "להנות בהם" צמ"ח, גם חילנות חלל עומדים להנות בהם צמ"ח אחר שיצטרו שנות הערלה, ועשה הוא מהכל שמו יתצרך כשרואה פערול של חילן לפניו עכ"ל. וב"כ בס' תורת חיים (על שו"ע חא"ח סי' רכ"ו) על חקירת הגרע"א הנ"ל, דחין זו צרכה על שיהיה נהנה מהפרי, חלל על הנחת פרחים מצרך, והצוה מהשיטה מקובלת (צרכות מג'): שבי' הטעם על שהפריה הקצ"ה האילנות, ואם היו מצרכים משום שיהנה מהפרי, אמאי לא יצרך על כל מין פרי, כמו שמצרכים

ע"פ ויואל פרח שתורגס ואפיק ללצין, וכ"כ בשו"ת בית היוצר (תלוי"ה סי' י"ג). וא"כ דבצרכה ניתקנה על פרח דוקא, הגם שאפשר לצרך עד גמר פרי, זה רק צלינן מאכל שייך צו גמר פרי, ועדיין לא הלה עליו צרכה שהחיינו. אבל צלינן סרק שע"פ יש צו פרחים, ועליהם ניתקנה לכתחילה הצרכה, חולי שפיר שייך לצרך, ודלא כהלק"ט. וכל זה הוא לנו להסדר ספיקו של הא"ח בחידושו של ההלק"ט שלא לצרך על חלין סרק. — ומדמסקא ל"י להא"ח חפ"י צלינן סרק, אשר לעולם לא יו"א פירות, לכאורה פשוטא לן דצערלה יש לצרך.

והנה ההלכות קטנות לא הביא מקור ההלכה לא לצרך על חלין סרק. והאשל אצרהם כ"י להסדיר דבריו, דמשיעת המרדכי (שהביא הכ"י) דס"ל לצרך צגמר פרי, משיעת שהצרכה שייכת לפירות, ולא לחילוי סרק, וכנראה שמכאן למד ההלק"ט שלא לצרך על חלין סרק עיי"ש. — וא"כ לדין דפסקוין דלא כהמרדכי, וקו"ל (צלוי"ה סי' רכ"ו) שאם איחר לצרך עד שגדלו הפירות לא יצרך עוד, י"ל לכאורה דגם על חילוי סרק יש לצרך [והא דמצרכין על הפרי עד שלא נגמר, הוא משום שהנילינן שייכים עוד להפרח, וזה דלא כמו שכתבנו לעיל דעת המ"צ]. ח"ל דמשום דאפשי פלוגתא לא מפשינן, כמ"ש צל"ה הנ"ל, לכן גם לדין חלין לצרך על חלין סרק שאינו מגדל פירות. ומעתה שכל המקור הוא משום דלא מפשינן בפלוגתא, ח"כ הצו דלא להוסיף טלה, ואין לך צו ח"ל חידושו של ההלק"ט דרק על סרק חלין לצרך, ואין לנו להוסיף ולהדש הלכה שלא לצרך גם על ערלה. דצוה לא מפשינן פלוגתא, דגם להמרדכי יכול לצרך על פרי ערלה שהוא גמור [ומש"כ בצד"ה שהעולם נהגו לצרך צשעת חכילה, זה שייך לס' רכ"ה לצרכה שהחיינו כמלויין צטור, וכ"כ הצרכ"י].

ואין להקשות על הא"ח הנ"ל, ל"ל להוציא את מקור דין ההלק"ט משי' המרדכי, והלא מלשון "להנות צבן צג"ח" משיעת שדוקא על חלין פרי שיש צו הנאה הותקנה הצרכה. ד"ל דכוננה היא לא על הנאה האכילה, ח"ל על הנאה ראיתי חילנות פרחים, וכונסה הצרכה "צריות טויות ואילנות טויות", וצריות טויות פירושו צני אדם נאים, כדאמרינן (צרכית נח:): ראה צריות טויות ואילנות טויות אומר צרוך שככה לו צעולמו, וצש"ס (ע"ז כ.). מוצאת צרכה זו על נכרית נאה. וא"כ מלשון הצרכה חלין רא"י, ד"ל שהיא על הנאה ראיתי פרחי האילנות, וגם סרק צכלל, לכן הוכרח הא"ח להוציא דין ההלק"ט משי' המרדכי, דכמו שצרכה שהחיינו היא צרכה הרא"י, כן צרכה האילנות היא על רא"י דוקא וכנ"ל. ומ"מ חלין מצרכים על סרק, דצראיית פרחי סרק חלין לצ האדם שמח וכמו שנתבאר לעיל.

ב) על מה שכתב מרן ז"ל דכיון שהצרכה היא בעודם פרחים, ואין בהם איסור ערלה, ואפשר להנות מהם, על כן שפיר יכול לברך להנות בהם בנ"א. — הקשה דהגיחא

הצרכה צו מוצק לגוף שלא יצרך עליו. הרי חלין ערלה ומותרים ח"פ שמוצקים לגוף. וגם צפירות חלין ישנן פירות המוצקים, כמש"כ הרמב"ם (הל' דעות ד, י) ויש מאכלים שהם רעים וכו' התמרים וכו' ולא יאכל מן הנזכרים כלום. יבם (צב"ל י"א) וכן התרופין רעים לעולם עכ"ל. ומי הוא זה שחלק בין חלין לחלין. ח"ל ודאי ח"פ שמוצק לגוף, כיון שראוי לאכילה ונהנה מאכילתו שפיר שייך לצרך עליו, ולא דמי למש"כ בשו"ע (תלוי"ה סי' ר"ד ס"צ) שעל החומץ לצדו חלין מצרך כלום מפני שמוצק, דשם גם חינו נהנה ממנו כדמשמע צמ"ח, משא"כ כשהנהגה שמצרך. — וכלל זה הוצרכנו נדעת הרה"ג רח"ז גרוסצרג, שמצריך שיהי חלין צפירותיו ראויים לאכילה הבנה. צרכ לפי מה שנתבאר הצרכה היא על כללות הצריחה, כלומר על הנאה עני פרי צשנים, גם אם פירות חלין זה עדיין חסורים חלין מוצקים נגיד, אבל עכ"פ הרי ויתרו אחרי צנות הערלה, וגם לא יויקו ח"י, ומכאן עממא שפיר יכול לצרך עליהם צבר עכשו.

[ביאר דין צרכה אילנות על חלין סרק, ואם יש ללמוד ממנו דערלה].

ובאשר נע"ן צדין צרכה חילנות על חלין סרק, נראה שג"כ חינו מוכרח שאין לצרך עליו, ועכ"פ חלין רא"י צכורה משם לחלין ערלה. — דהנה כ"י בשו"ת הלכות קטנות (ח"צ סי' כ"ח) וז"ל צפ"י השו"ע הוכחתי צצכלל לצבז צוי הפרחים, דחיינו השושנים, וגם הנילינים שהם כמו גולצי גפנים, ושם מוכח דחלין לצרך ח"ל על חילוי מאכל עכ"ל. והגה"ק מצוטטשעטש ז"ל צאשל אצרכה (סי' רכ"ו) כתב דדין זה מידו ספיקא לא נפקא, כי לשון חז"ל הוראה "חילנות" מצלצין יש לפרש גם על חילוי סרק, וחז"ל כללו כל חילנות צצעולם צלשון זה, וחז"ל ספק עכ"ד. [וב' עוד שם חילנות שאונס נישרים מהם העלין המיד, כגון צית וקלת מל"ל צי סרק כשרואה צהם הפרחים ההדשים שמתחדשים צכנ שנה ונעשו רעניים, כנ שוכר צין חדש נישן, נראה שיש עליהן צרכה הנ"ל, ומ"מ נלש"ע קנת צזה עכ"ל]. — ונראה להביא סמוכין לספיקו של הא"ח בחידושו של ההלק"ט, ממש"כ השיטה מקובצת (צרכות מג:): דהצרכה היא על נפלאות הצורה ויה"ש שהוציא פרחים מעץ יצ"ש עיי"ש. וא"כ חלין פרי וסרק שויס צזה. גם דעת האשכול (חז"ל רנצ"ה ענ"י ס"ה) שאם לא ראה הפרח ח"ל אחר שנפל ראה התחלת גידול הפרי חינו מצרך עכ"ל. הרי דהצרכה היא מיוחדת על הפרח, ואין לה שייכות עם הפרי, וא"כ י"ל שגם על פרחי חלין סרק מצרכין [והמ"צ הכריע לא לצרך על חלין סרק, ולצרך חפ"י אם צבר גדל הפרי כל זמן שלא נגמר עיי"ש, חיינו שהצרכה תלוי צפרי, וא"כ שפיר חלין מצרכים על חלין סרק. אבל הא"ח מספקא ל"י צזה וכנ"ל]. גם נכדו של הרצ הלק"ט, ה"ה הרצ צעל פרי האדמה (סוף פרק י' מהל' צרכות) משיג על ההלק"ט צמש"כ צצכלל לצבז צוי גם ניילנים, וכי שהצרכה ניתקנה לכתחילה על פרחים דוקא, וראייתו מלשון ההרגוס (צמדצר יז, כג)

לענין להריח בהם דשרי, כיון דהשתא מותר להנות מהם כשהם פרחים, וכמש"כ כן באמת הרדב"ו (ח"א סי' מ"ד), משא"כ בעניננו דהכרכה קאי על הנאת האכילה, ופרחים אלו לעולם לא יבואו לידי הנאת אכילה.

[על פרחי ערלה יכול לברך, כיון שראויים לאכילה בעודם סמדר ולי"א גם בבוסר].

הנה המעוין היעצ בדברי מרן ז"ל יראה שלא נחנס נשא ונתן אם סמדר או בוסר מותר בערלה, בענפים דוקא או מדלה חילק הרמז"ס אפילו בשאר פירות. וגדידי מפרשא לי כונתו, עפ"י מש"כ הפמ"ג (בא"ח סי' רכ"ו) דזכרת האילנות שייכה רק עד גמר פרי, דכשיגמר הפרי שוב נקצעה עליו זכרת שהחיינו זכריותו כדחיתא בסו"ר רכ"ה ס"ז, ולאכילתו נקצעה זכרת צפה"ע עיי"ש. והנה מבואר (בסו"ר רכ"ה ס"ז) שאינו מצרך שהחיינו על הבוסר, דאינו עוד גמר פרי, וא"כ מצרכים עליו זכרת האילנות, ופמ"ג הרמז"ס (הל' מע"ש ט, ב) גם בוסר עדיין אינו פרי, וא"כ מותר משום ערלה כסמדר, ושפיר שייך צה הנאת אכילה בערלה, שהרי בוסר ראוי לאכילה כדתנן (שביעית פ"ד מ"ח) הבוסר משהציא מים אוכל בו פתו בשדה, וכמו שפי' הר"מ ואסור לאכלה עד שתהי' ראוי לאכילה וכו' ומנהגם כמו"כ לאכול הפרי שלא ציטל כל צרכו עכ"ל, וכדחיתא גם בירושלמי (ס"ט) שהבוסר מעוברות אוכלות אותן, וא"כ שייך שפיר הנאה בפירות ערלה כשכן בוסר, ואז עדיין מצרך עליהן זכרת האילנות, וא"כ גם צרואה פרחי ערלה יכול לברך, כיון שיצאו לידי הנאה בבוסר [לפ"ד הרמז"ס דלא מחלק בין בוסר ענפים לשאר פירות].

[גם יכול לברך על פרי ערלה כיון שאפשר לסוחטן ולבשלן].
ובר מן דין י"ל דפרחי ערלה שפיר יצאו בכלל הנאה. עפ"י מש"כ זשי"ת נטע שורק (חאו"ח סי' ט') ה"ל, לפני שמסיק כסדרא ה"ל שהזכרה היא על כללות הצריחה, כתב דכיון שמסקים היוצאים מהם מותרים (בחולין קכ: ופסחים כד:) וכ"פ צו"ד (ר"ד, ב), שפיר יצאו פרחי ערלה לכלל הנאה. ולגבי זכרה על משקים היוצאים מפרחי אילנות כתב צ"י זכור לצברהם (אלקלעי) (ח"א אות ב' ס"ק פ') צ"ש ס' אגורה באהליך (ד"יז) דפרחי אילן שמצטלין מצרך עליהם שהכל עיי"ש. הרי שגם פרחים עולם בכלל הנאה אכילה הן, ושפיר יכול לברך עליהן זכרת האילנות.

[עוד טעם, כיון שיש להם היתר ע"י בטול ברוב]

ועוד דאם השואל הסתפק אם לברך על ערלה כי יש מציאות שחולה שיצ"ס יאכלם, מועצ לי להסתפק מטעם דגם צריא יוכל לאכלן אם יבועלו צרוב, ועיין בפמ"ג (יו"ד סי' נ"ט בשפ"ד סק"ד) שדן אם מותר לצטל לכתחילה אתרוג של ערלה כדי לאת צו עיי"ש. אמנם אם נחצטל מעצמו צודאי שמוחר. א"כ שפיר יכול לברך על פרחי אילן ערלה כיון שיכולין לצא לידי היתר אכילה לכל אדם.

[אם יש לחייב ערלה בברכת אילנות, כיון שמותרת לעכו"ם].
והנה השואל (בשו"ת דונצ' מישרים ה"ל) הסתפק כיון שעלית מותרת לעכו"ם או לחולה, אם שייך לברך עליה. ומרן ז"ל עבר על ספיקו זה בלי לדון עליו, ומשמע דס"ל שאין לחייב מטעם זה לברך על ערלה, וכן נראה, דעל הנאת עכו"ם ל"ש לברך, כמו שאין מלעשרין צרחת, ובדמלוגי (באו"ח סי' רכ"ה ס"ט) שהצוה עכו"ם חוגר או קטע וכו' אינו מצרך דיון האמת דאינו מלעשר עניו, וכ"מ (בשענין יא.) בשכר שמרעיו עלמו צמח רעבון נילול ממיחה משונה, ופירש"י בשכר שמלעך עלמו כשישראל צלער עכ"ל. [ובזה תיראתו ק"י חוס' שם מיוכדז שולדס בין החומות. והרי שנת רעב היתה ואיך שמש לוי מנחו, ד"י בין דלעקצ ובניו ה"י אוכל, ובדחמר להם למח תחרתו, דרשנין (תענית י.) אל תרואו עלמכם כשאתם שצעים, א"כ היתה הצלה רק לעכו"ם ואין להם להצטער, לכן שפיר קיים לוי פו"ר, ומלאתי צ"ה חו' זה צלוה"ם הקי. ואגב יש להעיר בדברי השפתי חכמים שהצוה חו' הרא"ם על ק"י חוס' ה"ל, ד"ל דחשובי צנים מותר לשמש מטתו אפי' בשנת רעבון עכ"ל, והוא פנה דהא צני לוי נמנו עם יורדי מלרים. אלא יש חיסור לשון בדברי השפתי, והע"ז (חאו"ח תקצ"ד סק"ב) הצוה חו' הרא"ם כיון דלא קיים פו"ר שגא ה"י לי צה ה"ל דחשובי צנים]. ולפ"ז אם א"ל להצטער צרחת, וגם אינו מצרך על צרס, ה"ד דאין לי שמחה מהנאתם, ולא שייך לברך זכרת האילנות כשרק עכו"ם יבאו מפרותיהם.

ובשו"ת נטע שורק שם ב' דכיון שזכר צלל צמ"ח, ה"ל צני אדם הראשון (חוס' ע"ז ג. ד"ס כהנים), א"כ יכול לברך להנות בהם "צני אדם" דלעכו"ם מותר, ורואה לדחות דעכו"ם הם רק "גס" צמ"ח, אצל און משמעות צמ"ח רק עכו"ם, וא"כ ל"ש לברך להנות בהם צמ"ח, שמשמעותו צסתמא ישראל וגם עכו"ם עיי"ש. ולפי מה שכתבתי לא שייך בכלל לברך על הנאת עכו"ם. ולא דמי למש"ס צמ"ח (רכ"ה ס"י) דהצוה צמ"ח צמ"ח אפי' עכו"ם מצרך שבהם לו בעולמו, דשם הזכרה היא על הצד היפה, ולא על הנאת העכו"ם. וצזכרת האילנות קיימין השתא לפי הסדרא שמצרכים רק כשמגיעים הנאה מהפירות, וצזה אין לנו שמחה בהנאת עכו"ם.

[פרי ערלה ראוי לגר תושב ולחולה שיב"ס]

אלא דאכתי ראויים פירות ערלה לגר תושב דעדיף מעכו"ם. שמאז להחיותו. וגם כ' הרמז"ס (הל' מלכים פ"י ה"ב) שזכרון עם גרי תושב צדק ארץ וגמילות חסדים כישאל עיי"ש [הגם שאפשר לומר דלגבי זכרה על הנאת צלצד, כשאין צה הנאה לישראל, לא מצרכין, גם אם מליה להחיותו. וי"ע]. וכן ראיתי להגאון רבי ישראל וועלן (שליט"א) [ז"ל] צמחמיו ה"ל, שהצוה מש"מ השורה צי (מהד"ת סי' קס"ה) ע"ד אילן שגדלים עניו פירות מחולקים, ואוכלים אותם רק גוים, אם מותר לעקרו, וכי דאפ"ה יש סכנה בקליחתו, דכיון דאין אנו יודעים עעם הסכנה מניין

באו"ח סי' ח' יראה דכוונת הכת"ס כך היא, דצניעות קיי"ל כרוז הפוסקים דיואלין בע"ק ואפשר לזכר עליו להתעטף צניעות, ורק את הצרכה תקנו "על מלות לינית" ללא גס לדעת אותן דעות שמופקים אס יואלין בע"ק, ומשו"ה תקנו להתחלה ברכת על מזו"ל, שיש לפרשה על כללות המילה, ולכן אפשר לזכר אף לש"י המסופקים אס יואלין בעלית קטן, כמו בשחיטה שיש לזכר גם אחרי השחיטה מה"ע, כיון שמשמעותה על כללות המילה וכמ"ש בע"ז ביו"ד (סי' א' בקי"ז), אבל פשיטא שצריך לזכר בשעת מעשה השחיטה ובשעת לבישת ע"ק, ואס צורך בהם עובר על ל"ת אף דהוי על כללות המילה, שהרי לכן הצרכו לצדוק חוטי הליניא אס הם כשרים שלא יצרך לבעלה כדאיתא באו"ח (סי' ח' סי"ט), וגל"כ אף אחד מהפוסקים שהמחבר לשיטתו שס"ל דיצרך על ע"ק להתעטף, א"י כדאמנן דאף שהקולו בצרכה "על" כשמצרך אחרי השחיטה, או על ע"ק שאינו מתעטף בו, אבל עכ"פ צריך שיעסוק במעשה המילה, וכמ"ש בע"ז (יו"ד ה"ל) וז"ל אלא שאין מקום לזכר שנה זה אלא בשעת שחיטה עכ"ל, וא"כ אס חילן ערלה הוא כאילן סרק שאין מצרכין עליו וכאשר על יסוד זה צנה יסודותיו א"כ הרי"ז כמצרך על חזן [למה דס"ל לומר, ולא לפי מה שהעלינו לעיל בשם הא"ח] והמצרך על חזן ברכת האילנות פשיטא שצריך על ל"ת הבס שהיא ברכה כללית, ושפיר מוכח ממתני' דמע"ש דיש לזכר על אילנות ערלה.

וראיה למש"כ לעיל יש להביא מאו"ח (סי' רכ"ה סי"ג צהבה) שאין לזכר שהחיינו עד שנגמר הפרי, וכי צמ"צ (סקר"ז) בשם פמ"ג וא"ר דאפי' דיעבד אס צרך קודם שנגמר צרכו היא לבעלה, וברי ברכת שהחיינו היא ברכה כללית, לא על האכילה אלא על הראי', ומותר לזכר אפי' בשבת כשהפרי על האילן, אעפ"י שא"י לאכלו (כמש"כ צבה"ל שס) ואפ"ה צרכו היא לבעלה, ולא אמרינן כיון דיראה ויאכל את הפרי גם אח"כ והיא ברכה כללית לא יעבור על ל"ת.

ועיין צכת"ס (חאו"ח סי' כ"ו) שז' דאס הספק אס תקנו ברכת שהחיינו על דבר זה כיון דספק הוא אזלינן להקל וגם יש חשש משום לא תשא, וכפ"י החת"ס (צחיו"ד סי' רנ"ט) ס"ל דלא רק כשהספק הוא אס תקנו ברכת שהחיינו צכה"ג, אלא אפי' היכא שצוודאי תקנו עד"ז ורק הספק שמה חינו מחוייב צמל"ה ז', שצריך עכ"פ מפני הספק לעשותה, אפ"ה לא יצרך שהחיינו [ולקמן אות ד' הצאנו דברי הצ"ח חו"ח סס"י כ"ט דמחלק צין שהחיינו לשאר ברכות, דשהחיינו צא על שמחת לבו ולכן יכול לזכר גם על הספק ואינו עובר על לא תשא כששמה עיי"ש], ושם הרי היא ברכת הודאה כללית על שמחת לבו, ואפ"ה אית צ"י חש"ל"ת, הרי"ד צנדון דידן אס לא תקנו צכלל על חילן סרק וערלה, שצוודאי יש חשש ל"ת כשמצרך. אלא ודאי מוכח שפיר ממתני' דמע"ש דמצרך על אילנות ערלה.

לנו לחלק, וברי כשאחזו צולמוס ואוכל לרעצונו, או לרפואה במקום סכנה דמצרך (כצאו"ח רד, ט), וגם ראוי לגר הושב צמל"ה להחיותו, א"כ ציך העטס דהפירות חיי אדם ע"כ. ורקוש מזה לדון ברכת האילנות צפירות ערלה, דכיון דראויים לגר הושב או לחולה שיצ"ס, שפיר מצרך עליהן להנות צהס צני אדם. ונכמש"כ צשו"ת נטע שורק ה"ל, דכיון דראויין לחולה שיצ"ס יכול לזכר עליהן. האמנם שיל"ע אס מחמת חכילת חולה שיצ"ס יצרך, שהגם שמצרך ברכת הנהנין (צאו"ח רד, ט), מ"מ שהחיינו לא מלינו שיצרך, וכן מסתבר לצורה, דאין זו שמחה לי שהגיע לכך. ואס נשוי ברכת אילנות לזכר שהחיינו, א"כ גם ברכת אילנות אין לזכר מהאי עטמא, דאין זו שמחה והלואי שלא הי' צא לידי כך. וע"ע לקמן אס יש להשוות ברכות זו לזו. — וממה שמנן ז"ל לא נחית לפרט זה, אין להוכיח דס"ל שמטעם זה אין לזכר, ד"ל דכיון דצלה"ה ס"ל שיש לזכר מסבתו הפשוטה ה"ל, שהצרכה היא על הגלגל כל עני פרי שצטעס, לא הוצרך להזקק לכך שראויין לגר הושב או לחולה שיצ"ס שהוא דבר שאינו מלי. — שוב ראיתי צשו"ת חלקת יעקב (ח"צ סי' כ"ז) שז' ג"כ דמצרכים על ערלה, כיון שראוי לעכו"ס ולחולה שיצ"ס וגם מותר להניח מערלה שלא כדרך הגאח"ה (כתום) קידושין נ"ו: ד"ה המקדש צערלה) עיי"ש.

ג) הקשה על דמות הראיה ממתני' (מעשר שני פ"ה מ"א) ממש"כ הדרבי משה (או"ח סי' ח' סק"ה) הובא בט"ז (ס"ק ז') בטעם דמברכין על הטלית קטן על מצות ציצית, וז"ל כי חששו לדברי הפוסקים שאין יוצאין בט"ק כזה, לפי שאין בו עיטוף, ולכן אין מברכין להתעטף דהוי משמע שמקיים המצוה כתיקונה, רק מברכין לשי"ת שנתן לנו מצות ציצית, ואף שאין מקיימין עכשיו כתיקונו עכ"ל. ובשו"ת כתב"סופר (חאו"ח סי' כ"א) בהביאו דברי הד"מ כ' דכל ברכה שהיא בעל אין בה חשש ברכה לבטלה כ"כ, דלא קאי על מעשה זה שעושה עכשיו אלא על כללות המצוה עכ"ל. [ועי' ברא"ש פ"ק דפסחים ס"י בשם ר"ת דכל מצוות הנעשות מיד מברך עליהן על, כגון על גטילת ידים וכו' אבל להניח תפילין להתעטף בציצית וכו' פירושה להיות מעוטר בתפילין כה"י, והוא כנראה היפך דעת הד"מ לפי פי' הכת"ס], ורוצה לדמות לזה ברכת האילנות שהיא עוד יותר כללית, שמשבח את הבורא ית"ש בדרך כלל על האילנות הטובות, ול"ש ברכה לבטלה, ולכן לא הצריך רשב"ג לתקן שיסמנו אילן ערלה, כיון שאפ"י אי מקרי שיברך עליו משהו, לא יעבור על לאו דלא תשא.

אמנם לענ"ד מעיקרה דגינה פירכה, ופשיטא שגם ברכה שהיא בעל יש צה לאו דלא תשא. לא ולמד מצרכה על נטילת לולב שז' האחרונים שאתרוג המונכב יעלו צלא ברכה (עיי' צסי' תרמ"ח צמ"צ סקס"ה) ועוד צכ"מ צד' מיניס פסוליס שלא יצרך, הגם שהצרכה היא צע"ל. והמעין

[א"צ לציין ערלה שלא יכשלו בברכת אילנות, כיון שלתוס' ברכה שא"צ רק דרבנן, ושוגג דרבנן מותר לגמרי, וליכא מכשול. גם י"ל שהערלה יש להתירה מטעם רוב היתר, ושפיר מברך על הנאתה]

והלום ראיתי בחי' מאורות נתן אשר בשו"ת מאור החיים (ח"א סי' ד') שילא להעיר על דברי הדובצ מושרים, ממשיך תוס' (ר"ה לג. ד"ה הא) דברכה שאינה נריכה חינו אלא דרבנן, והנה כי בשו"ת חת"ס (חומ"מ סי' ק"פ) דבאכול איסור דרבנן בשוגג חינו באכול איסור בשוגג, כיון דכך התנו חז"ל בהקנתה שלא חסרו איסורם אלא במזיד, ובשוגג ליכא איסורא עיי"ש. וכ"כ נה"מ (בחומ"מ סי' רנ"ד).

והאחרונים ז"ל ביארו, דכל איסורי דרבנן חינו אלא איסורי גזירה, ולא איסור חפלא, וע"כ כל שלא עבר בשלש נפש לא עבד איסורא. וא"כ י"ל דרק גבי כרס רבני וערסה ועומאת קצרות הצריכו לציין שלא יכשלו בהם, דהמא איסורי דאורייתא, אבל לענין ברכה א"ל לציין, דאף אם יצרך עניו ע"י שלא ידע שהוא חילן ערלה, ג"כ לא עבד איסורא, כיון דשוגג הוא, וממילא ליכא מכשול. [וידידי הרה"ג ר' נפתלי פרנקל שליט"א רב ומו"ל פעה"ק ירושלם ת"ו, הוסיף ששכ"ח כן הוא דמשום ברכה שאינה נריכה, שהיא דרבנן, לא חייבוהו לציין את הכרס. שאל"כ לציין לרש"י ערלה כדי שלא יצרכו עליו שהחיינו, אשר ברכה זו יש לברכה מזמן שגמר הפרי, ואפי' הוא על האילן (כאח"ה רכה, ג והוסיף צב"ל שגם בשעת כשאינו יכול לתלוש יצרך כנ"ל), ועל ערלה בודאי לא מצרכים שהחיינו. שהיא ברכה על ראיות פרי שיצא לידי אכילה (כדמשמע במ"צ רכ"ה סק"צ), ואפ"ה לא חשו לציין פירות ערלה משו"ה, א"כ עכ"ה דמשום ברכה לחוד לא מצינין]. — ואף לדעת הרמב"ם שלמד זו המג"א (סי' רע"ו סק"א) דברכה שא"ל הוי דאורייתא, יש לדון בראייה ממחני' דמ"ש. דלכאורה יש להתבונן בחיוב ציון ע"י ערלה, שלא יכשלו בו לאכלו, הרי בכל התורה חלוקין בחר רובה, ובאכול חתיכה שחיתחזקה נחיתה ע"י רוב, ה"ז חבל היתר גמור (ראה שו"ת חת"ס חיו"ד סו"ס קע"ה), וא"כ האוכל פרי מאילן שאינו יודע שהוא ערלה, הרי לכאורה בהיתר אוכלו, כיון דממך על רוב אילנות שאינן ערלה, וא"כ למא חייבוהו לציין אילנות ערלה, הרי מי שיאכלו בהיתר יאכלוהו (ואי משום קצוב ע"י שעה"מ (הל' מגילה א, יא) בשם לשון למודים דכל שלא ילא מן הקצוב חלוקין צ"י בחר רובא). אלא שחיוב הציון הוא על בעל הכרס כדי שלא יכשול אחרים, דעכ"פ חסור לו להכשיל אחרים, אע"ג שהאחרים יאכלוהו בהיתר (ראה במקנה קידושין לט. ובחמ"ס חיו"ד סי' ש"ע). אך כל זה לגבי ע"ס האכילה שפיר איכא תקלה, אבל לגבי ברכת האילנות (אפי' אם ננקוט לא לבדק על ערלה, ונימא כהרמב"ם דברכה שא"ל חסור מן התורה) כיון דלדידי' מותר להנות מפירות אלו ולא עבד איסור כלל באכילתו, א"כ לדידי' ליכא ברכה לבעלה, ויכול לבדק "להנות בו צי"א" כיון דלדידי' הותרה הגאח אילן זה, חתו"ד המאורות נתן, והאריך כיד ד' הטובה עליו עיין בו. — ויש

לפ"ד רק מקום עיון בלשון הר"ש (במע"ש פ"ה מ"א) שפי' בדברי רש"י שחמ"ג שאמר שרק בשצוית לריך לציין "אכל לא בשאר שני שצו שצחיס לגזול, ויחוס ויאכלו דבר האסור, והלעיטוהו לרשע וימות", וכ"כ הרע"ב. משמע שהגאונים נכשלים באיסור ערלה, ולפי דבריו הרי לא יאכלו באיסור, כיון שסומכים על רוב היתר. אלא שהוא דבר השייך לבע"ה, שצצוית לריך בע"ה להסיר מכשול, ולכן לריך לציין, אלא בשאר שני שצו כיון שגזולים א"ל להסיר מהם מכשול, ויבארי רק להעיר.

ד) הביא דברי הכף החיים (רכ"ו סק"א) שכי' וז"ל על פרחי אילנות המורכבים ותור שני ערלה, וכן על אילני סרס איז לברך, כ"כ האחרונים ועיין לעיל סי' רכ"ה אות כ"ד עכ"ל. והעיר עליו שלא ציין את המקורות. וגם אני אהרי החיפוש לא מצאתי לע"ע דבר זה באחרונים דאין מברכין ברכת אילנות על ערלה [ואגב, יל"ע למה הוצרך הכף החיים להזכיר עוד הפעם דאין מברכין על אילן סרק, הא לעיל באות ב' כבר כ"כ].

[מקור הכף החיים שלא לברך הוא מברכת שהחיינו על דבר שנתהווה באיסור, ויש לחלק בינו לערלה]

אמנם המדייק בלשון הכף החיים יראה שאילנות מורכבים וערלה צדא מחתא מחתאי, ומקור ההלכה ממשי"ב האחרונים לעיל סי' רכ"ה. ושם (סי' רכ"ה אות כ"י) הביא את דברי האחרונים בענין שהחיינו על פירות מורכבים, ומסיה דאין לבדק, וכנראה דמשם למד הכף החיים לנ"ד, דכמו מורכבין דלא מצרכין שהחיינו כיון דלא שייך לבדק על דבר שעשו צי"א נגד רצון הצורה (כלשון ההלכות קטניות ח"א סי' ס'), כמו"כ אין לבדק עליהם ברכת האילנות. ודימה גם ערלה למורכב כיון שצאוסור עומדים. חמ"ס לשי' מרן ז"ל והאחרונים הני"ל שס"ל לבדק על ערלה, יש לחזק בפשטות, דערלה לא עשו צי"א נגד רצון הצורה ית"ש. ובלא"ה אין לדמות ברכות זו לזו, דהשד"ה (באסיפ"ד מש' ברכות סי' צ' אות ז') ראה לנתות ברכה שבה לו צטולמו על אילנות מורכבים או ממזר בפלגתה האחרונים אם לבדק עליהם שהחיינו, ולבסוף מסיק דברכה שבה לו לא מלא מפורש ויש ללדד לכאן ולכאן עיי"ש. ובסדרה י"ל דלא שייך להודות לדי' שהחיינו לדבר שנעשה בו איסור, דהנזאי ולא ה"י ולא נצרה ע"י איסור. אבל ברכת שבה לו חולי שייך לבדק, שמודה להשי"ת על הצריחה. וא"כ גם ברכת האילנות חולי יש לבדק על המורכב וכש"כ על ערלה. והכף החיים לשיטתו חז"ל, שגם ברכת שבה לו כי' שלא לבדק על המורכב (בסי' רכ"ה ס"ק ס"ז), ודימה ברכות והאיסורין להדידי'.

[ברכת אילנות י"ל דמותר לברכה גם מספק]

ואין לומר דמקור דברי הכף החיים מהגהות רבינו עקיבא איגר הני"ל צראש דצרינו, שמסתפק בערלה והניח צ"ע. דא"כ הול"ל דכיון דספק הוא קו"ל ספק ברכות

סי' א' אות ט') ונראה לדברי המקובלים שכתבו שע"י ברכה זו מברר נצוצי הקדושה מן הצומת יש עוד איסור נוסף דבורר, וע"כ אסור לברך ברכה זו בשבת ויו"ט, וכן עמא דבר, עכ"ל.

הנה במס' (סוכה לו:) אמר רב הדרס במחזור מותר להרים בו, אתרוג במחזור אסור להרים בו, מאי טעמא הדרס להרים קאי אי שרית לי לא אתי למגזיה, אתרוג דלאכילה קאי אי שרית לי אתי למגזי, וכ"פ בשו"ע (או"ח סי' ס"י). ולפ"ז ל"ע למאז בפרחי אילנות גזר שמא יעלעלם או יתלשם, והלא ק"ו ומה החס דצא לכתחילה להרים בהדרס, ואם יקחו בידו אסור משום משתמש במחזור (כמ"ס בע"ז שם). ואפ"כ לא גזרינן דילמא יקחו בידו כדי להריחו כש"כ הכא שצא רק לראות ולברך, מהיכ"ת גזר שמא ירלה להריח, ואם ירלה להריח שמא יקחם בידו.

ואף לפי מש"כ המג"א (שם סק"י) דהי"ש מחמיר בדעת הר"ן (פ"ג דבילה) בשם הגאונים דגרסי איפכא בגמרא, הדרס במחזור אסור להריח, כיון דליכא הנאה אחרת כ"א להריח, וכיון דמותר להריח ל"ל היכרא, וחישינן דילמא אתי למיקניה, אתרוג דלאכילה קאי לא אתי למקניה [ובן גירסת הר"ם בסוכה שם ועיי' בריעצ"א ובהגהות אשכנזי]. — יש לחקק נדון דיון מנחה טעמים: א) הדרס עיקרו לריח, וכן שאר עשבי ריח כמש"כ הפמ"ג שם, אבל פרחי חילין לא לריח קא, ואין עיקר תכליתם לריח, אלא עיקרם לפרי, ול"ה דילמא אתי למקני. ב) בהדרס חדא גזירה היא, שגא יריח שמא יתלשם. אבל בפרחי חילין אם אתה חוסרו לראות ולברך שמא יריח, ואם יריח שמא יתלשם. ה"כ ה"ל גזירה לגזירה, ולא היו חדא גזירה, ואין נ"י לחדש גזירות מלגזרו. ג) בהדרס יש לגזור שמא יתלשם, כי חוץ מאיסור שבת ויו"ט אין איסור בתלישת ההדרס מלד עגמו, וחלוי חס עליו שלא לתלש. כי לזה הוא עומד ליתלש ולהיות מריחו. אבל בפרחי חילין לא רק שהוא חס לקוללם ולהפסיד צידים הפירות העומדות ליגדל מהם, ואדרבא רוצה הוא בקיומם שיגדלו לפרי, אלא גם איסורא חיובא בעלם קנייתם (חזן מאיסור שבת ויו"ט) משום בל תשחית, כמש"כ בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' כ"ב). וחלוי יש בזה גם משום קולן חילני מאכל לפמ"ש בשו"ת דובב מיישרים (ח"ב סי' מ"ב) דגם במקל חילין חיובא לאו דהשתתה עיי"ש (והארכנו בזה במשנת יוסף עמ"ס שצ"ע ח"ב סוף פרק ד'), ואף שיש לומר דפשטא דקרא משמע לא תשחית את "עלה" דוקא, מ"מ לתא דאיסורא ודאי יש בו, וכן הביא בשו"ת חיים שאל (שם) בשם מהר"צ קאזיס עיי"ש. ואם חייבי באילן חצירו ה"ז גם גוזלו בקליפת נעיותו, ולכן לא חיישינן שמא יתלשם. [גם מש"כ הכף החיים "שמא יעלעל האילנות" ל"ע, שהרי גם בהדרס לפי הר"ן בשם הגאונים לא חיישינן לעלעול אלא לתלישה, וגם למא אתרוג מותר, ניחוש שמא יעלעל האילן].

נהקל. ועיין עוד במאמרו הג"ל של הגאון רבי ישראל וועלן (שניט"א) [ז"ל] שבי' דברכת שבה מותר לברך אפי' מספק, דכפר מקצת ממה דאמרין (ברכות ס:) דבספק ברכה לא יברך, ובגמ' (פסחים קב:) משמע דהקולא בספק ברכה היא שיברך ול"ה לברכה לבעלה, עיי' במהרש"ל ומהרש"א וקרני ראש שם. והב"ה (או"ח סי' כ"ט וסי' הל"ב) מחלק בין ברכה שהחיינו לשאר ברכות, דשהחיינו יכול לברך אפילו מספק, ועיי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' י"ה) באריכות, ובשד"ה (חסידים מ"ב ברכות סי' א' אות י"ה סק"ה) שמאריך ע"ד ברכת שבה אם לברך מספק, והביא דברי הג"ה הג"ל, דשהחיינו שבה על שמה לבו יכול לברך אף אם חלוי ודאי בחייב לברך, דחלוי עובר על ל"ת אם הוא שמה ומברך על שהחיינו וקיימנו, אבל בשליך לברך "ולו"י" חלוי יבוא לימא מספק ולו"י, ומתבאר מסוף דבריו דכל שאינו אומר וינו לא אמרין ספק ברכות להקל (וראה בשו"ת חזון נחום סיסי' ט"ז ע"ב). ומינה לברכה חלונות באין עולה, אפי' לוא יהא שהיא ספק, עכ"ז מותר לברכה, אתו"ד.

[ברכת אילנות על עולה היא בגדר ס"ס ומותר לברכה] והעירני כבוד ש"כ הגאון רבי צרוך שמעון מייאורסון שליט"א ראש ישיבת כוכב מיעקב, דלפי כל המצוה לעיל הכי הברכה על חילוי סרק ספיקא הוא לפ"ד המג"א הג"ל, ואם ת"ל דחין לברך עליהן, עדין ספק אם לברך על עולה, כמי' בסתפק בהרש"א הג"ל, וא"כ ה"ל ספק ספיקא, ומה חתנו מרן ז"ל בדובב מיישרים (ח"ב סי' ל"ב) הביא הכרעה האחרונים דספק ברכות להקל חלוי אלא בספק ברכות אחד, אבל בס"ס מותר לברך, כבאו"ח (תפ"ט סי' ט) בספק אם דילג הספירה יום אחד ובפר"ח שם, ובתח"מ כל ברכות פ"ד ה"י עיי"ש. [ול"ע בדברי המשיב בריח דבס"ה הפ"ט סק"ה פסק לברך בס"ס, וכ"כ בס"ה תר"א בשע"ה סק"ט בשם לבושי שרד לברך על ס"ס כפר"ה הג"ל. וחלוי בס"ה רע"י סק"כ הביא דברי המג"א שלא לברך בס"ס. ועיי' בשו"ת חתן סופר סי' קנ"ט].

סוף דבר דעת מרן דובב מיישרים בדעת שו"ת רב פעלים, נעט שורק ותורה חיים, לברך ברכה האילנות על חילוי עולה [ב"ב] פדה את אברהם (מש"ב אות ז') כי דמש"כ הו"ה"ק (פ' קדושים דף פז:) דאם אכל עולה וצריך הוי ברכה לבעלה, קאי בתרתי בברכה הנהנין ובברכה שהחיינו. ולא הזכיר שקאי בתלתא גם בברכה האילנות, משמע שברכה האילנות יכול לברך.

סימן סא

בענין ברכת אילנות בשבת

כתב הכף החיים (סי' רב"ה סק"ד) וז"ל: בשבת ויו"ט אין לברך ברכת האילנות, שמא יטלטל האילנות או יקח בידו הפרחים להריח בהם, או יתלוש (ספר מועד לכל חי

הכי נמי צד"ד. ואותה גזירה עלמה שייכת גם כהן, כיון שיש נוסח שלם של פזמונים ותחינות שאומרים בשעת צרכה האילנות (כמוצא בקף החיים סי' רכ"י), אי"כ איכא למוחש שמה יוליא ספר לרה"ר, או פרי לצרך עליו צורא פה"ט כמו שנוכחים. וכנראה שלכן סיים הכף החיים הג"ל "וכן עמא דבר", דכיון שכי' שם להתפלל ולהפריש נדקס לתיקון הנשמות שנחגלגלו באילנות, וזה אי אפשר בשבת, ולכן עמא דבר לעשות זאת בחול.

ויצויין שהשד"ח (במע' ר"ח שם) הביא מס' רוח חיים (אות ו' (שגם הוא להג"ר חיים פלאגי ז"ל הכ"ז) שכי' שמנהג ה'זמיר הוא לומר תשליך גם ביום א' דר"ה שהג בשבת. וכי' השד"ח דלפי הנראה שם אין חשש הולאה כמו בעה"ק ירושלם תוצצ"ה שהעיד ברצ פרי האדמה (ה"ד דף ג' ע"ג) שפושט בשבת מעטס זה עיי"ש. — ולכאורה אם לגבי צרכה האילנות נהגו בא'זמיר שלא לצרך בשבת (וכס' מועד לכל חי הג"ל), אי"כ למח בהשליך הקוים ואמרוכו בשבת. והגם שיש חילוק, דצרכה חילנות יבוג לאומרה כל הודש ניסן ואין זה שום ענין לאומרה בשבת, משא"כ השליך הרי ניתקן לאומרו ביום א' דר"ה שהוא עיקר זמנו (במג"א תקפ"ג סק"ה), מ"מ אם משום השם איסור הולאה בשבת תיקנו שלא לצרך על האילנות בשבת, הגם שמסתמא היתה ברצ עם הדרת מלך יותר מציוס חול, הרי"ד שביו לריכס נדחות את החשליך ליום צ' מהשם איסור הולאה בשבת. — אלא מכאן ראי' לדברי המועד לכנ חי הג"ל, שזה משום השם הולאה לא צרכו על האילנות בשבת בא'זמיר, אלא משום השם שמה יעלעלס ויתלס, ולעטס זה אפיני בקושטא, שלא ה"י שם השם הולאה, יס להס לחוש שלא לצרך בשבת ווי"ט. וספיר נקט הכף החיים עטס זה.

ומש"כ הכף החיים לפי דברי המקובנים, ראייתו צ"ח רוחות מספרות (מברכ המקובל ר' יהודה משה יבועה פתייא ז"ל מח"ס צית להס יהודה על העץ חיים ועו"ס) סי' ט' ששאל ע"י רוח מצ"ד של מעלה אם אדם נכנס צו רוח רח"ל ובשבת הוא מלער אותו, האם מותר ליתר לו ויהודיס ואין צ"ח משום צורר את הקלי' מן הדור שהוא חלק אליה ממעל, והתשובה היתה אם הוא מלער מותר עכ"ל. הרי דרך משום לער צ"ח התירו וצלא"ה אסור. ויש חוליו לדמות לזה ה"א דר' מרינוס אומר (כתובות ס.) גינה יונק חלב בשבת, מ"ט יונק מפרק בלאחר יד ובמקום לער לא גזרו רבנן. ובי"י הרי בודאי צורר בלאחר יד הוא צור (*) ובמקום לער מותר.

(*) יש לעיין דה"כ שיש צ"ח משום צורר, אי"כ יהא אסור לצרך על מאלל בשבת, כיון שעפ"י המוצא בספרים הק' גם צ"ח צוררים הנלץ שנתכוו. ועוד שהרי ענין צורר צ"ח ה"א שהקלי' צוררת מועלמה ע"י הצרכה או היהודיס, וא"כ ה"א דומה לצית כנסת מלא אגסים ציו"ט שהגאלי מכרוו שכל חי שיש לו אז ואס ילא כי אומרים תפלת יצורה, וילאו כדצרי

ובשו"ע א"ח"ה (סי' רכ"ה ס"ג) כי הרוחא פרי חדש מצרך שהחיינו אפי' רוחא ציד חצירו או על האילן. וכי' המסנה צרורה (צצח"ל שם) נראה דאף אם רוחא בשבת שאינו יכול לתולשו ולחלכו אפי"ה יצרך, דצחמת כבר נגמר הפרי אלא דארי' הוא דרביע עלי' עכ"ל. ואס כחצ כן לענין שהחיינו שניתקנה יותר על האכילה (לפמ"ש צשו"ע שם ונהגו שלא לצרך עד שעת האכילה, וכן אין מצרכין אלא עד שיגמר הפרי) ואפי"ה יכול לצרך וי"ח שמה יתלס לחול פרי הראוי לאכילה, כש"כ לענין צרכה האילנות שיעקרה רק על הראי' שיכול לצרך בשבת, וי"ח שיתלס פרה שעדיין אינו ראוי לאכילה.

והמעייין בלשון הס' מועד לכל חי (להג"ר חיים פלאגי ז"ל מח"ס לצ חיים, ועוד) סי' א' סק"ה, יראה שגם הוא לא החליט כן בודלות דמשום הגזירות הג"ל אין לצרך, שהרי זה לשונו: בקושטא נהגין לצרך צרכה האילנות אפילו בשבת ווי"ט, אכן פה עירנו א'זמיר יע"ה לא ראינו ולא שמענו מימי עולם דמצרכין בשבת ווי"ט צרכה האילנות, וכנראה דהא צ"ח תליא, דכיון דהן [אגסי קושטא] נהגין שלא ללאת החולא [לצרך] לכן אפי' בשבת מצרכין, אכן אין דנהגין ללאת, אי"כ בשבת דאייתי באזכרה דאל ילא חוש ממקומו לא מצרכין. אלא דאס נאמר דהוא משום חשש שמה יעלעל את האילנות, או יקח צידו הפרחיס להריח צהס, ושמה יתלס, לזה אפילו בקושטא יס להס לחוש שלא לצרך בשבת ווי"ט עכ"ל. — וכנראה כונתו רק למוגדר מילתא, ולא משום גזירת חז"ל אחי עליה, אלא כיון שכל העס יולאים צלותא לצרך, ואיכא למיחש לתקלות בעלעול האילנות ובקליא, אע"פ שאליבא דהילכתא ל"ז לחוש, מ"מ לגדור פריה התקין שלא יצוא לידי כך.

ובעיין זה מלינו בפמ"ג (סי' תקפ"ג א"ח סק"ה ובמשצ"ז סק"ג) לענין תשליך ביום א' דר"ה החל בשבת, שראה בקת מקומות שהולכין לתשליך ביום שני, ואפשר שהנבר חוץ לעיר, ומשום הולאה שנושאין ספרים וכדומה הולכים ביום צ' עכ"ל. ומתוך דבריו למד השדה חמד (אסופ"ד מע' ר"ח סי' צ' אות צ') לענין קידוש לבנה שנהגו שלא לקדשה כליל שבת, שהוא משום גזירה דרבה כשופר ולולב ומגילה, דאף שאין חיוב צרכה הלצנה כ"כ כחוצה שופר וכו'. שיחא אדם צהול, ירדו רצותינו לסוף דעת העס שגם על כיוצא צ"ח חרדים הס למלוח החציצה בשעתה ויצואו להוליא סידור תפלה לרה"ר כדי לצרך על הלצנה וכו' וכי' גם על סדר תשליך עטס זה, והוא נכון לדעתי עכ"ד [ומ"מ] אם יעצור הזמן עיי' צשד"ה (אסופ"ד מע' צרכה סי' צ' אות ח') שכי' שעשה בעצמו מעשה כליל ש"ק שהי' גמר הזמן, הודיע לרבים שאס יחי' כלילה אור הלצנה צורה יצרכו איס צציתו, וכן הי'.

חזינן דגם במקום שלפי ההלכה אין לגזור צכה"ג שמה יעצורנו, כמו שלא גזרו להתפלל בשבת צציתו, שמה יעצור הסידור והחומש לרה"ר, ורק לגדור פירלה תקנו כן,

סימן סב

בצוואת ר"י החסיד לא לקצוץ אילנות פרי

בס"ד מוצש"ק פנחס תשל"א, פעה"ק ירושלם ת"ו.
שוכט"ס לכבוד המופלג בתורה, כהן שדעתו יפה,
כמו"ה אליהו משה הכהן ארנשטרייטליט"א.

אחדשת"ה ביקרא דאורייתא, הנה לא ידעתי אכנהו
בתוארו הראוי, ואתו הסליחה.

ואשר בדק לו מר בענין קציצת אילנות פרי, שנהוג
במשקים הדתיים לקצוץ אילנות פרי חלשים מעטי הפרי.
כשיש להם אפשרות לנטוע במקומם אילנות נושאי פרי
בריאם וחזקים המרבים להוציא פירות, ומסופק מר נ"י אם
זה מחמת שבארץ ישראל לא מקפידים על צוואת רבי יהודה
החסיד, או שמא מחמת אי ידיעתם מצוואה זו אתו"ד.

טרם בואנו לדון מלד לוואת ריה"ח זי"ע, עלינו להניח את
ההנחה, כי קציצת האילנות נעשית על פי הוראת
חכם, על יסוד היתר של לא טעין קצא (ב"ב כו.), וכפסק
הרמב"ם (הל' מלכים פ"ו ה"ט) ע"ן מאלל שהזקן ואינו
עושה חלה דבר מועט שאינו ראוי לערוה בו מותר לקוץ. —
או מטעם לריק למקומו, שהתיר הרא"ש (ב"ק פ' החובל
סו"ס ע"ו). דאם כדי לצנות על מקומו בנין, נקרא לריק
למקומו, מסתמא דהכ"ד דאם לריק למקומו כדי לנטוע
במקומו חילן יותר טוב שיוציא פירות בראוי, ה"ז נקרא נמי
לריק למקומו.

ומעתה עלינו לדעת אם היתרים אלה מועילים גם להתיר
לוואת ר"י החסיד (ס"ו י"ג) שליוח "חילן העושה"
פירות חין לקצוץ אותם. אשר רבינו החיד"א ז"ל בשו"ת
חיים שאל (ח"א סו"ס כ"ג) כתב ללדד בכונתו שגם באופן
המותר נא יקוץ, דאל"כ מאי קמ"ל, מקרא מלא וס"ס ערוך
הוא. ולכן פסק בנידון דידו לקוץ ע"י גוי. אמנם כתב
כן רק ללדד בכונת ר"י החסיד, אבל לא הכריע בזדלות
שכונת החסיד ז"ל היתה שגם באופן המותר אסור משום
סכנה. וכ"כ הרב בעל יעב"ץ ז"ל בשו"ת אבני לזק (חיו"ד
ס"ו מ"ה) שהבאתי במשנת יוסף עמ"ס שביעית (ח"ב עמ'
ס"ד) דרוב פוסקים וכתובים זקינו הרב ישמח משה ז"ל
בשו"ת השב"מ (יו"ד ס"ו ל"ז) סברי שבמקום שמותר על
פי הדין, לית צ"י סכנה. וגם זקינו מן החתם סופר (חיו"ד
ס"ו ק"ב) שהבאתי שם (בעמ"ס ס"ה) מתיר לקצוץ אילנות
בלריך למקומו, ורק אם אפשר לעקורם עם שרשיהם יעשה
כן, אבל עכ"פ לא חש לאסור לגמרי משום לוואת ר"י החסיד.
— וא"כ מנהג המשקים הנ"ל מסתמא מצדו על ההלכה,
שאין שושה רק דבר מועט שאינו ראוי לערוה בו מותר
לקלוז, ובפרט בלריך למקומו לנטוע תחתיו חילן חדש טוב
וצריא, ובמקום שמותר עפ"י דין חין צו סכנה.

והאמנם בשו"ת אבני לזק הנ"ל אחרי הביאו דעת
הפוסקים שבאופן המותר חין סכנה, מסיק

אלא שיש להסתפק לפמש"כ המחלוקת (ס"ו רכ"ו)
לדעת המג"א (רכ"ה סק"ט) אם לא צריך שהחיינו
בראיה הראשונה לא יצרך עוד, הרי"ז צרכת האילנות חין
לצרך אם לא צריך בראיה הראשונה. א"כ אם רואה בשבת
אילנות מלגלגין, לכאורה לא רק שמותר אלא גם לריך
לצרך עליהם, כיון דאם לא יצרך עכשיו בראי' זו, שוב לא
יוכל לצרך. וצב"ג צודאי לא חיישינן לכל הנך גזירות
דנעיל, וכו' גבי קידוש לצב"ג שבי' הפוסקים שלא לקדשה
בניל שבת, עיי' ברמ"א (או"ח ס"ו תכ"ו ס"ב) ובמג"א שם
(סק"י), וכי' טעמים עפ"י סוד, ואפ"ה אם חושש שיעצור
זמנה אם לא יקדשה בשבת מותר, כמ"ס המג"א שם וס"פ
ובכשד"ח הנ"ל. א"כ ה"ז כיון שראה עכשיו הפרחים ואם לא
יצרך לא יוכל עוד, ויהי' חסרון שלא יוכל להמנות, לכאורה
יהי' מותר צב"ג לצרך בשבת.

ושמא יש לחלק דעד כאן לא אמרו אלא לענין קדוש לצב"ג
שיעצור זמנה לגמרי ויפסיד הצרכה, אבל הכא כיון
שבשבת לא הי' יכול לצרך מפני הטעמים הנ"ל עפ"י גולה
ונסתר, א"כ לא הפסיד צרכתו ויכול לצרך אח"כ בחול, והרי
הוא דומה למי שראה אילנות מלגלגין ומפני שלא היו ידיו
נקיות לא הי' יכול לצרך, שמסתמא אפי' אם נמשך עד
למחרת עד שהשיג מים, יכול הוא לצרך אח"כ.

אבל לפי דעת מהר"ל והא"ר שפסק המ"ב (ס"ו רכ"ו
סק"ה) כותיבו, דאם לא צריך בראי' ראשונה יכול
לצרך בראי' שני', א"כ אם מונע עצמו מלצרך בשבת מפני
הטעמים הנ"ל, שפיר יכול לצרך אח"כ. — ויש לעיין אם
יכול לצרך בשבת צרכת האילנות, בלריך להשלים מלאה
צרכות, ואין לו צרכה אחרת להשלים כ"א בזו, אי חלמי
הטעמים הנ"ל לצעל בגללן מניין ק' צרכות בשבת או לא.

וכי' לאור שהנכריז עבר על וולאכת צורר, אמונה. ועוד חיד
שיך צורר בדבר רוחני, הלא הולאכות כלליות ונושק, ושם
היו דוקא בדברים גשמיים. ועוד שזינו בשו"ע חו"ת (ס"ו
שכ"ה סו"ה) שנתר ללדד ע"י לחש ועיי"ש במ"ב, ועיי' שו"ע
בירושלמי ויסכת שבת פט"ז ה"ז, דליתא התם שרי יודן דכפר
חיינו פרס עליהו על גדיש צוער בלש, ונעלם הלש ונשם, הרי
דוולאכה ע"י תפילה או סגולה מותר בשבת. וא"כ הו"ד צמ"ד
שנתר לצרר ע"י תפילה. — ומה שהשינו לו וון השמים שרק
אם ונטער מותר, י"ל שהוא משום טירחא בשבת כדמלינו בכונה
וקומוות (ע"י שבת קי"ג: , קכ"ז, קנו"ת, ביצה י"ד: , ל"ז:).
או ונשם תהנוים בשבת שאסור להרנות (ועיי' שבת יב:) בקושי
התירו לצרך חוליו). — ויש לתת טעם למה שנהגו שלא לצרך
צרכת אילנות בשבת, משום דהוי כעין עונדא דחול לידך ולראות
חיד שהפירות גדלים, ונפרט בפירות שלו, יש צוה חולי גם
נשם ומוציא הפך (עיי' שבת קי"ג ורש"י שם), וכוונתה
דחסיד אחד (שבת קכ:) שנפרט לו פרטא שדדו ומוחל עליי
לגודרה וכו' ומונע ולא גדרה (אפ"י בחול, כט"ז ס"ו ש"ז
סקי"ד), וה"ז יכול עיי"ש לזא לידו ונחשבה מה לתקן באילנותיו.
ולפ"ז כשרואה בשבת אילנות מלגלגין צריך ונקרה, לא שייכות
החששות הנ"ל.

(הערת חתני הרה"ג ר' מנחם מענדל פוקס שליט"א)

סימן עב

ברכת האילנות על אילן שהזקין או שהשנה לא יוציא פרי

כ"א אדר תשמ"ו פעה"ק ירושלים ח"ו
מהשם ישא ברכה, כהן שדעתו יפה, לן בעמקה של
הלכה, כחשכה כאורה ה"ה הרה"ג החו"ב בחד"ת
כש"ת מו"ה אליהו כהן שליט"א
אחדשת"ה ביקרא דאורייתא,

חיבורו היקר מעשה חמד הגיעני צמח צדק
יקרת מכתבו, ואציע לו ברכתי הנאמנה
להופעת הקונטרס אשתקד, ולהופעת הספר שכת"ר
מתכוון להו"ל, שצדדי כל שוחרי תורה יצרכו עליו
ברכת הנהיג, והאמת ששמחה ממלאה את לבני
צהופיע ספר חדש, שמוסיף אצן שוהם לכתר התורה,
כי כל מחבר זכה בחלקו בתורה, לכן ישא ברכה מה'
וימשיך לתת לנו פרי קודש הלולים מתוך נחת וס"ד
וכ"ט לאוישט"א.

הנה כת"ר במכתבו מפקפק על מה שכתבתי בשו"ת
משנ"י (סי' ס' אות א') דיתכן שגם הרואה אילן
פרי שמחמת סיבה לא יוציא פירות השנה, או שכבר
הזקין ואינו עושה פירות, מ"מ יכול לצרף עליו, דמ"מ
יהנה מכללות הצריחה של פרחי האילנות. — הנה
לא למדתי זאת ממה שנסתפק הא"א (סי' רכ"ו) אם
לצרף על ענפים חלופים, אלא הבאתי זאת לדוגמא
שאפי' בזאת נסתפקו האחרונים. אבל מקור הדברים
שלי ממה שהבאתי להלן שכל ההלכה לצרף רק על
אילן מאכל ולא סרק, לא נמצאת בש"ס וראשונים,
ומקורה משו"ת הלכות קטנות (ח"צ סי' כ"ח) שג"כ לא
הביא מקור לדבריו, וידדתי שלפי מה שהביא הא"א
מקור לדינו של ההלך"ט מהמרדכי (שהביא ה"י) דס"ל
לצרף בגמר פרי, משמע שהצרכה שייכת לפירות ולא
לאילני סרק, וא"כ לדין דקיי"ל (בסי' רכ"ו) שאם איתר
לצרף עד שגדלו פירות לא יצרף עוד, י"ל לכאורה
דגם על אילני סרק יש לצרף, אלא דלא מפשינן
בפלוגתא ולא מצריכין על סרק אבל הוצ' דלא להוסיף
עלה, ואין לך צו אלא חידושו של ההלך"ט דרק על
סרק אין לצרף, ואין לנו להוסיף ולחדש הלכה שלא
לצרף על ערלה עכתו"ד עיי"ש, וזה שייך גם לאילנות

הנ"ל, וצפרט לאילן כזה שהשנה לא יוציא פירות
מחמת סיבה או מחלה או שאר מניעה, אם אינו סרק
שפיר יכול לצרף.

אבל מאחר ששו"ת דברי מלכאל (ח"ג סי' ב') המובא
בקונטרסו (עמ' כ"ח) פשיטא ליה שהצרכה שייכת
רק כשרואה אילנות שיכול להנות מהם, ואף שמוזכר
בצרכתו צריח טובות, היינו שכוללם יחד עם האילנות
שהם לפניו כע"ד. ומה משתמע שהאילן צ"ל
ראוי להנות מפירותיו. כמובן שצטלה דעמי הענייה נגד
דעתו הרמה. — הגם דקא חזינא צמור וקציעה (סי'
רכ"ה) ש"כ אולי לצרף ברכת האילנות על חידוש צינים
ופרחים הנאים צמראה ואינם עשויים אלא לנו וליופי,
וכדרך שמצריך על אילני דמלצצי אע"ג דאבתי לא חזי
לאכילה ולא לריחא, אלא אחזתא הוא דקא מצריך
עכ"ד. והיינו שחולק על ההלך"ט שהעתיקו כל
האחרונים, וס"ל להגריעצ"ץ ז"ל דנוסח הצרכה
"להנות" בהם צ"א אינה הנאת האכילה, אלא הנאת
המראה, וכונתו כמ"ס השיטמ"ק (ברכות מ"ג)
דהצרכה היא על נפלאות הצורה ית"ש שהוציא פרחים
מעץ יצש עיי"ש, וא"כ גם סרק שזה צוה לאילן מאכל,
ונהי דמחמרינן כהלך"ט, אבל להחמיר יותר מדי, איני
יודע. — לדוגמא מביאים בשם ס' ערב פסח (דף
כב) למהר"ם כהן שצרכה לו שיש לצרף על פרחי אילן
לימוץ, אע"פ שאינם ראויים לאכילה בפני"ע, וכן על
ורדים שראויים ע"י מרקחת ע"כ, והגע בעצמך, האם
יש הוי אמינא שלא לצרף עליהם, האם עד כדי כך
סד"א להחמיר.

והנה כת"ר שואל אם ידוע לי מנהג גדולי ישראל
בצרכת האילנות, אם כי לא ראיתי אינו ראוי,
אבל לא ראיתי אצל גדולי ישראל מעדות האשכנזים
שיצרכו בפומבי בעם רב ובאמירת תפילות ומזמורים,
ומסתמא כיון שכל דרכיהם ה' לגלות טפח ולבסות
אלף טפחים, לא דברו צרכים בענין שהוא חיקון
נשמות מגולגלות [מין החת"ס כותב על רבו רצו
ההפלא"ה, שמעולם לא שמע ממנו צרכים שזכיר את

בשמים והעצים בזמן הזה ויבקש עליהם רחמים עכ"ל, וכידוע לשון זהב הוא לשונו של הרחיד"א, ואיך זה כתב עני "בשמים ועצים", ו"ל דלכן יוצאים דוקא החוזה, כי בצרכה שם על עצי פרי, יהי תיקון לכל הנמצאים שם גם בעצים. [עוד תועלת יש ביציאה החוזה, למקום ריבוי אילנות, ששם בין כולם יש צודאי הרבה הראויים לכתחילה ללא כל חשש]. — ומאד מרשים הוא מנהג ישיבות אחינו הספרדים פעה"ק ירושלים ת"ו, הקרוצים למנהגי האר"י ז"ל והר"ח מצבל ז"ל, שאחרי מוסף דר"ח ניסן יוצאים צוותא לדרך בהתעוררות. — וראה מה שהאריך בזה ידינ"פ הגה"צ ר' יעקב הלל שליט"א ראש ישיבת אהבת שלום בספרו "עמודי היראה" לעצוב"ק מורה באמצע.

עוד זאת אומר כי הגם שהארכתי בשו"ת משנ"י הנ"ל ליישב דעת מרן הגאון מטשעצין ז"ל שאפשר לדרך על ערלה, אבל אח"כ כשראיתי המוצא מהזה"ק (סו"פ קדושים דף פו) כי האוכל ערלה לית ליה חולקא בקוב"ה וכן"י כי הפרי בלא רשותא עילאה קדישא קיימא וכו' ואיצריך עלי' צרכה לצטלה הוא, דהא קוב"ה לא שארי עלוי ולית ביה חולקא. — היינו שלא נד הקדושה אלא הסט"א שורה על הערלה, וא"כ למה זה נדרך ברכת אילנות על אילן שאינו תחת הקדושה. — אמנם לפ"ד האר"י ז"ל שהענין הוא לתיקון הנשמות, אולי מאן דנפיש חיליה להעלות נשמות נדות על עצי ערלה, השקועות עדיין בסט"א בלער רב, אדרבא יועיל בזה.

[מש"כ חתני הגרמ"מ פוקס שליט"א (בשו"ת משנ"י שם) שטעם האוסרים לאסור לדרך בשבת הוא משום ממזל חפזין, והק' כז' הרי חפזי שמים מותרים, הרי מבואר בדבריו "שיכול לזא עי"ז לדי מחשבה מה לתקן באילנותיו". — אמנם בעצם הערת חתני שליט"א על ענין צורר בשבת הניצוץ, הדר ביה, כי בהגדת אורח חיים הנ"ל ביאר הענין "על דרך אמת, כי בחול יש צורר אוכל מתוך פסולת, אבל בשבת אוכל מתוך אוכל, וע"י הצרכה נעשה צורר אוכל מתוך פסולת, ולכן אין מקומה בשבת ויו"ט עכ"ל].

ולסיום אודיעו שבשנים קדמוניות נהגו כמה חזרים לשאוב מים שלנו במעין מוצא, אשר שם הרבה עצי פרי, עם כל ההידורים שהזכירו האחרונים, וזכרנו עליהם שם ברכת האילנות בשמחה וטוב לב.

כ"ד מוקירו דושת"ה בכל הכבוד הראוי, מצפה לתשועת ד' בב"א,

הזהר הק', פעה"ק ירושלים ת"ו חי אתנו הגאון ר"ד יוגרין ז"ל הראב"ד, שהי' דורש כמעין המתגבר, וכשנזמן מאמר הזה"ק לפניו אמר "איתא במדרש רשב"י, ושמעתי ממו"ח הרה"צ האדמו"ר ממאקווא ז"ל, שזקינו הרה"ק רי"א מזידיטשוב כשנשתדך עם הרה"ק ר"י מצעלו ז"ל שבתו שבת יחד, אחרי הקידוש בלפני דשבתא פנה הרב מזידיטשוב אל הרב מצעלו "מחותן! לעטר פתורא צרוא יקרא". ענהו בהמשך החרוז "עמיקא וטמירא ולא מילתא אושא".

אבל אולי י"ל עפ"ד האחרונים, שישנן כל מיני חומרות בצרכה זו, לכן בגלל זה אולי נמנעו לצרכה, ראשית כל צריך לזאת, ולדרך על לפחות ב' אילנות, ומה טוב על ריבוי אילנות, ויותר טוב שיהיה מכמה מינים, ושלא יהי' ערלה, ולא אילן זקן, או חולה, או מורכב, ושיהי' בניסן דוקא, והראי' ראשונה, ונזמן הרבה שרואים כבר לפני כן, וא"כ בניסן כבר אינה ראי' ראשונה, וגם לזאת החוזה הוי בטול תורה, ואולי המקום שם אינו נקי לדרך, מכל חששות אלה נמנעו. — הגם שלקושטא דמילתא לכאורה הטעם הראשון הנ"ל יותר מסתבר, למי שהכירם והתאבק בעפר רגליהם, (ומה שכתתי בעמ' רי"ג שנוהגים לדרך צפה"ע, אם אין זכרוננו מכובז אחי סיפר לי זאת הרה"ג ר' חנוך זנדל גרוסצרג ז"ל שראה כן אצל חבורת מבצרים, אבל כמוכן אין "מנהג").

וראיתי בהגהש"פ אורח חיים להגר"ח מצבל ז"ל בדרוש לברכת האילנות שהציא מהאר"י ז"ל שזמן עליית הנשמות המגולגלות צלומה הוא בחדשים ניסן אייר סיון תמוז [וכתב דלכן חיכך בתחילת העת המיועד זמנו לדרך], ולכן יתעצם בצרכה זו לבקש רחמים עליהם, וכמעשה שהיה אצל האר"י ז"ל שהלך ללמוד תורה אל השדה, וישא עיניו וירא כל עצי השדה מלאים נפשות אין מספר, ותלמידיו לא ראו וכו' עיי"ש [כת"ר בספרו צודאי יעתיקו]. — ובה נתיישב לי מה שהזכירו האחרונים ב' אילנות, דלכאורה מי עדיפי ב' אילנות קטנים, מא' גדול, ואח"ל שנוסח "אילנות", אבל מה שי"א ב' מינים, מאן דכר שמי', אמנם כיון שמדובר בדברים שהם כשוננו של עולם, יכול לומר דעה בזה רק מי שיש לו השגה בזה.

ואגב יל"ע בלשון הרחיד"א ז"ל בעצוב"ק (מורה באמצע קצ"ח) וישתדל לדרך ברכת האילנות ציומי ניסן, והמדקדקים מקפידים שיהי' בניסן דוקא ויהיו שני אילנות ויוצאים לשדה לדרך, מאד יתעצם בכוונתו בצרכה זו שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי

סימן עג

בעניני ברכת האילנות

- א. אם לברך על אילנות הנטועים בחצר בית הכנסת.
 ב. ליוזר לא לברך על מורכבים.
 ג. אם צריך שתי אילנות. ד. אם מברכים בשבת.

הזכיר תשובתו זו ושכ"כ גם (ב"ח ס' יז) להקל, ומוכיח משו"ת מהרי"ט (ח"ב י"ד ס' ד מוצא צמח"א רס" קנד) שהיה מנהג פשוט לנטוע גינה סמוך לביהכ"נ עם עצי פרי [ולא היתה הגינה נטועה מקודם] עיי"ש.

ובזמנינו נוטעים בעיקר צגנים, ולא סביצ צחי תיפלותיהם, ולא היו משום צחוקותיהם לא תלכו, וכן עמא דבר, לנטוע ע"י ביהכ"נ, דלא משמע להו איסור צהכי, כי גם לצניי מגורים וכו' נוטעים אילנות לנוי, ולכן רוצים לכבד ולייפות את ביהכ"נ שיהא כהצניינים הנאים והמכובדים.

ואפילו אם לכתחילה אין לנטוע אילנות, אבל בצרכי האילנות הקיל בשו"ת להורות נתן (ח"ה ס' י"י) דכיון דהגרעק"א האוסר כתב שזה רק מדרבנן, וקיי"ל דאיסור דרבנן הוא רק איסור גזירה, ולא על החפלא, א"כ אינו דומה לכלאים דהוי איסור חפלא, ופשוט שכול לצרך עיי"ש.

(ב) יש ליוזר לא לברך על אילנות מורכבים דשכיח בימינו

וכיון שהוכחנו אילנות מורכבים שהם כלאים, שכתב הכף החיים (רכו, יא) שלא לצרך עליהם. — יש להעיר שזמנינו נפוצה ההרכבה מאד צהרצה מניי אילנות וירקות, ומרכיבים כזר צמשחלות, או אח"כ צפרדס [כגון אפרסקים ושקדים, שהן כלאים זצ"ו (כלאים פ"א מ"ד)] ונהי שאין הפירות נאסרים (כשו"ע י"ד ר"ה, ז) אבל הוי איסור חפלא שגשמה צו עבירה דאורייתא, ואיך יצרך על זה "אשר צרא צריז טובות ואילנות טובות", הלא צריאה צו צאיסורא דאורייתא, והכה"ח (רכה, כו) כתב שלא לצרך גם צרכת שכתב לו צעולמו ושהחיינו.

בס"ד ט"ז אייר תשס"ג

בימי העומר, שלום אומר, להרב המופלג בתורה, מתעמק בהלכה הרב יצחק אוסטרליץ שליט"א, בני-ברק ת"ר.

אחדשה"ט וש"ת, הגיעני מכתבו עם כמה שאלות בענין ברכת האילנות, ואנקוט בקצרה בס"ד.

א) אם לברך ברכת האילנות כשנטועים בחצר בית הכנסת

שואל כב' אם לברך ברכת האילנות כשהם בחצר בית הכנסת, כי הגרעק"א (בשו"ע ס' קנ, א) מביא מהר"ד ערמאה על הרמב"ם (הל' ע"ז ו, ט) שיש איסור דרבנן לנטוע אילן אצל בית הכנסת [ר"ל בחצר ביהכ"נ], דומיא דאיסורו אצל המזבח בעזרה, ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח ס' עח-עט) החמיר לפ"ז שגם אם נטעו יעקרו, א"כ שמא לא שייך לברך עליו, כמו שאין מברכים על אילן מורכב (כף החיים רכו, יא), עכ"ד.

הנה איסור זה שלא לנטוע אצל ביהכ"נ, דליף ליה מאצל המזבח, כיון שביהכ"נ הוא מקדש מעט כהיכל ועזרה, אינו איסור עד כדי כך, שלא יצרכו עליהם, דמהר"ם שיק עצמו, הוצרך להוסיף טעמים לאסור נטיעת אילנות צחצר ביהכ"נ, משום מייגדר מילתא, שיגרוס למושצ לצים, ולתערובת אנשים ונשים, שמע מינה שהרגיש צעצמו שצכל זאת צית הכנסת לא הוי ממש כעזרה. — ובשו"ת מהרש"ם (ח"א ס' קסז) מקיל צזה, לא מיצעי אם האילן נטוע מלפני שצנו את ביהכ"נ שמתר להנאות, אלא כל איסור הנטיעה הוא משום צחוקותיהם לא תלכו כהעכו"ם הנוטעים סביצ צחי תיפלותיהם, ואם אין האילנות נטועים כפי שנוטעים העכו"ם יש להקל, וצדעת תורה (קנ, א)

דנהי שיש יותר שמחה צרואה חקל תפוחין עם הרבה אילנות, אבל גם אילן א' משמח הלב.

אכן כבר כתב הכה"מ (רכו, ג) דלכתחילה יש לחזור על מקום שיש בו ריבוי אילנות, כדי להעלות הננוחות הקדושים מכל מה שיש שם, וגם ילא חוץ לעיר, ורק מי שקשה לו יצרך צחצר (שם, ג). — ואין זה לעיכובא, ואם עי"ז יתבטל מן הצרכה, או יגרום לו בטול תורה, או יכשל בהסתכלות אסורה וכדומה, שפיר מצרך צחצר, ומעלה מעט הננוחה"ק אשר שם, והם ימשכו אתם מכל מקום. — ואשכחן כן בקבלת שבת שע"פ האר"י ז"ל (בשעה"כ) יולאים לשדה, ובכ"ז נהגו חכמי המקובלים בית א-ל צירושלים ת"ו שלא ללכת מפני בלבול ההליכה, אלא לחצר או מסתובבים למערב.

ואפילו על אילן אחד צחצר מצרכים, כמו בצרכה שככה לו בעולמו (רכה, י) שכחצ הרואה אילנות טובות וצרות נאות [התחיל בלשון רבים, ומסיים בלשון יחיד] אפילו עובד כוכבים או בהמה, וא"כ כמו"כ בצרכה האילנות הגם שכתוב לשון רבים, אין הכרח גמור מזה שהכונה על רבים דוקא, דאשכחן בנמה צרכות שנאמרו בלשון רבים כאורחא דלישנא, כגון (צרכות נח, וש"ע רכד, ו) הרואה חכמי ישראל, מלכי ישראל וכו', וכן בשהחיינו (רכה, ג) קנה כלים חדשים, וכל אלה מצרך אפילו על אחד, הה"ד באילנות דדי צאחד. — אלא דלכתחילה, כדי להרבות שבת ולקייטת נילוחה"ק, טוב שיהיו הרבה אילנות.

(ד) אם מברכים בשבת, וכשהתאחר עד ל' ניסן שחל בשבת

אם לברך ברכת האילנות בשבת, הארכנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"א סי' סא) עיי"ש. שלא נזכר זאת בגמ' וראשונים, והאחרונים נתנו כמה טעמים למנהג לאסור, שמה יגע באילן ויטלטלנו, או יתלוש פרחים, או יוציא הסידור, או בורר שמברר הנצוה"ק (ע"י כה"מ רכו, ד). — ומסתפק כב', אם יום אחרון של ניסן חל בשבת, אם יברך בשבת, או אח"כ באייר.

הנה הבאנו שם (עמ' ריג.) שיש מקומות שצרכו בשבת, וכל המניעה היא רק למגדר מילתא. — והוי כמו קידוש לבנה שנהגו לא לקדשה צליל שבת (שו"ת הרדב"ז (ח"א סי' קלג) מטעם הסוד ע"י מג"א חכו סק"ז), ואם יעבור זמנה עצד השד"ח (אסיפ"ד מע' צרכות סי' צ אות ח) עובדא בעמנו והודיע לרבים שאם

ואפילו באילן שהשתיל הראשון הורכב, והוא כבר בנו או בן בנו, מ"מ ראה צכה"ח (רכה, סז) שעל בהמה נאה שמצרך שככה לו בעולמו, לא יצרך על פרדה נאה, דמאיסי ונאות מכלאים, וזו כבר כמה דורות פרדה, וכמו"כ צמדו"ד. — וגם כשלא ניכר צפרי שהורכב האילן בגזע מין אילן אחר, מ"מ צרכה האילנות הרי היא על האילן, והוא מורכב. — והמכשלה כהיום גדולה, שכיון שהפירות של אילן מורכב לא נאסרים, קונים בכל, ובאשר קונים מהעצמינים, הרי גורמים להם להרכיב, ובעצם הקניה מסייעים ידי עוצרי עצירה, וכבר עוררו על זה רבנים חשובים.

(ג) אם מברכים על אילן אחד, או צריך שנים לעיכובא

אם מברכים על אילן מלבלב אחד או שצריך לפחות שתי אילנות, כדמשמע לשון הגמ' (ברכות מג:): מאן דנפיק וחזי "אילני", וכן ברמב"ם (הל' ברכות י, יג) שכתב היוצא לשדות או לגינות ביומי ניסן וראה "אילנות" וכו', משמע דיוצא לשדה עם כמה אילנות שאז גורם לו שמחה ומורה להקב"ה, אבל כשרואה בחצר אילן אחד אולי לא שייך כ"כ לברך.

ראשית יש לחקור עם צרכה האילנות היא צרכה הנהנין על ראייתו הפרחים, או שזו הודאה כללית להשי"ת על צריאה זו בעולמו, ונפק"מ אם צריך שתהא לו שמחת הלב, שאם לא, אז די באילן אחד צחצר. — וגם נפק"מ צמי שהלבלוב מזיק לו והוא פלריגי לריח הפרחים, שאין לו שמחה צראותם, אבל על כללות הצריאה שפיר מצרך.

ופשוט שאין זו צרכה הנהנין על הנאתו, כההיא (דרכה, א) דהרואה את הצירו שחציב עליו

לאחר ל' יום שמצרך שהחיינו, והרואה או אוכל פרי חדש [שזו ג"כ אינה צרכה הנהנין גמורה, אלא שבת על הנאתו]. כי בשו"ע (סי' רכה) כולל כמה צרכות, כמו (בסעיף ח) הרואה כושי ופיל וקוף מצרך משנה הצריות, או חיגר מלידה, ואם נעשה חיגר אח"כ מצרך דיין האמת. וכן (בסעיף י) צרואה אילנות טובות וצרות נאות מצרך שככה לו בעולמו, שצרכות אלה אינן על הנאתו, כי אם על כללות הצריאה. — וא"כ גם מי שהלבלוב מזיק לו, מצרך על כללות הצריאה, שהיא לטובתו שיגדלו פירות מזה. — ואפילו אם הצרכה היא על שמחת ראייתו, ג"כ מצרך על אילן אחד,

תראה הלכנה, יצרכו כל איש צניחו. — וה"נ בצרכת האילנות הנוהג לדרך רק צניסן, יכול לדרך בלי ניסן שחל בשבת, והנוהג שלא לדרך בשבת, ידרך אח"כ מיד צאייר, ודעציד כמר עמיד, ודעציד כמר עמיד, ובכל

ענינים אלה ראה בס' מעשה חמד על צרכת אילנות, ואכמ"ל עוד. — והקף החיים (רנב, א) כ' דע"פ אר"י ו"ל ידרך צניסן דוקא ואח"כ ידרך בלי שם ומלכות.

סימן עד

זמן קבלת שבת ומעריב בקיץ כשהשקיעה מאוחרת מאד

בס"ד חשון תשס"ג

בכמה מדינות בחו"ל שבקיץ הימים ארוכים מאד, והשקיעה היא מאוחרת, נוהגים בערב שבת להתפלל קבלת שבת וערבית מבעוד יום, ולחזור ולקרא ק"ש בלילה, ויש יחידים המחמירים להתפלל ערבית עם ק"ש וברכותיה תמיד בלילה, ואם אינם יכולים לקבץ מנין מתפללים ביחידות, עפ"ד הביאור הלכה (בסי' רלה) בשם הגר"א במעשה רב (הל' ליל שבת סק"א) תפלת ערבית אפילו בשבת בזמנה דוקא, ואף ביחיד אם א"א במנין עשרה עכ"ל. — אבל זה רק לתפלת ערבית, דאילו קבלת שבת (לכו נרננה וכו') לכה דודי וכו' מזמור שיר ליום השבת) יתכן וראוי לומר עם הצבור, משום ברב עם הדרת מלך, לקבל שבת מלכתא בצבור בנעימה קדושה, דממילא אחרי שרוב הצבור קיבלו שבת, המיעוט נגזרים אחריהם על כרחם (שו"ע רסג, יב) ואסורים בעשיית מלאכה. ואם יחידים יקבלו שבת מאוחר, יכשלו בעשיית מלאכה אחרי שהקהל קיבלו שבת. — והשאלה איך לנהוג בזה אליבא דהלכתא.

א. שינוי המנהגים במעריב, אחרי פלג המנחה,

או אחרי צאת הכוכבים

ונקדים בס"ד מקור הדברים

בסוגיא (דברכות ג. וכו': וכו') הארכנו בס"ד צמחנת יוסף על סוגיות הש"ס (אור"ח ח"א ס"י יד) עיי"ש, ולא נכפיל צירור הדברים, ולענינו נציין בקצרה שצטוו"ע (רלב, א) פסק דעציד כמר עמיד, ודעציד כמר עמיד (ברכות כו.), שיכול לנהוג תמיד או כרצון [להתפלל מנחה עד הערב וערבית מלאה"כ], או כר' יהודה [מנחה עד פלג המנחה, ואח"כ

ערבית], ולא יעשה תרתי דסתרי, צפרט לא ציוס אחד, כי אם בשעת הדחק דוקא, כאשר קשה לקצטס פעמיים, או לעכצס צצית הכנסת מזמן מנחה עד ערבית (רא"ש ריש דברכות בשם ר"ת דנחפלה הקילו, צ"י וצ"ח, מג"א סק"ו).

והתחלקו המנהגים בזה, דצטו"ע (רלב, א) כתב "ועכשיו שנהגו" להתפלל מנחה עד הלילה, אין להתפלל ערבית (עד זאה"כ, מ"ב סק"ט). ומשמע שכן נהגו להתפלל ערבית בלילה. — והרמ"א (נהגה סס) כתב ולדידן "צמדינות אלו שנהגין" להתפלל ערבית מפלג המנחה אין לו להתפלל מנחה אח"כ. צפרט בליל שבת (רסו, ג), וכ"כ צד"מ (נג, ג) בשם מהרי"ל מי שנעשה בן י"ג שנים בשבת, אינו יכול להיות ש"ץ בערבית בליל שבת, לפי שאנו מוספים מחול על הקודש וכו' מצעוד יום וכו' עכ"ל. הרי שנהגו להתפלל ערבית מצעוד יום. — וזה צמדינות אירופה שצקין הימים ארוכים מאד והשקיעה מאוחרת, אצל צא"י נהגו כצטו"ע הנ"ל. — [ומש"כ הרצ"י (סי' רלב) ועכשיו נהגו העולם להקל בזה, ואע"פ שמתפללים מנחה אחר פלה"מ לא נמנעו מלהתפלל ערבית ג"כ באותה שעה [כר"ת שצתפלה הקילו]. יש לפרש כונתו על מנהג מקומו צא"י, שהקילו בתרתי, ושעל זה כתב צטו"ע שאין לעשות כן, או שעל דברי הרא"ש שהציא מיד אחרי זה קאף, שצאצרות אירופה נהגו כן].

ב. שינוי מנהגים בק"ש, באלה שהתפללו מעריב בעו"י, יש שקראו ק"ש בלבד בלילה ויש שקראוה בברכותיה

ואלה שהתפללו ערבית לפני השקיעה אחרי פלה"מ, ג"כ התחלקו צמנהגיהם לגבי קריאת שמע.

ישראל (או צעוד תחנה צאמצע). — וזוהי כחז הקף החיים (ריט, ה) וז"ל וכן עשינו מעשה בשנת תרס"ח כשהלכנו מירושלם לחצרון להשתטח על קברי אבות ולא היה רצוננו להתעכב שם אלא לשוב ביום השני [ולנו שם], ולא ברכנו שם הגומל [לפי מנהג הספרדים לצרף מעיר לעיר], עד שובנו לירושלם ת"ו עכ"ל. — ויש צנסיעות על כמה קברי צדיקים, ונחיס צאמצע, ולפעמים שובתים שבת שם, כמה חילוקי דינים, ראה בצפר פסקי תשובות (ריט, ז).

ז) אנשי הצבא הלוחמים בחזית הקרב, וקיבלו חופש לחזור לביטחון כמה ימים, ועליו לשוב למשמרתו, מספקא ליה לשו"ת לצושי מרדכי (תניא סי' קסג, ז) אם לצרף בכל חופשה שמקבל, שחוזר לביטחון חי ולא נפל בקרב. והגם שחוזר ע"פ ציווי השלטון, צ"ל לע"ע ניצל מסכנה גדולה. או דילמא רק כשיחלץ לגמרי יצרך על הכל. — ובשו"ת דברי ישראל (וועלן ח"א סי' מה) הא פשיטא ליה, שאם רק נחגייס לצבא

ולא הי' עדיין בחזית הקרב, זה כשיחזור לחופש קצר אינו מצרך, דלא הי' עדיין צמכנה.

י) במשנ"ב (ריט סק"ג) מי שנחייב צרבעמן מצרך אחת לכולם, ועפ"ז הציא הפסק"ת (ריט, ח) משו"ת ציץ אליעזר (חי"ח סי' כג) שכ' ע"פ שו"ת משפטי צדק, דאפי' נחלץ מצרה אחת אם השניה עדיין עליו ימתין עד שיצא מהסכנה ויצרך על שניהם, כגון שנוסע לחו"ל לטיפול רפואי לחולי של סכנה, ימתין עד גמר הטיפול ואח"כ יצרך הגומל על הנסיעה ועל הטיפול עכ"ל. — ויל"ע שהרי נחלץ מסכנת יורדי הים ועל זה יצרך עכשיו, וצעוד כמה שבועות או חדשים כשיתרפא לגמרי אז יצרך צו"ל על הרפואה, רק אם חוזר מיד, אולי יכול לחצון ולצרך בחזרתו על הרפואה ועל הנסיעה בחזרה צו"ל.

יש להאריך עוד צמ"ד ואכמ"ל. — מסקנא דשאלתא דידן לעיל (אות ו-ז).

דושת"ה בברכה מרובה

סימן סז

ברכת האילנות על עץ שניטע בשמיטה

שמיעת תק"ש באלול באמצע שמו"ע

בס"ד י"ט אלול תשס"ח

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג ר' ראובן דנישבסקי שליט"א בק"ק נתיבות על שנסתפק אם אפשר לברך ברכת האילנות על עץ שניטע באיסור בשנת השמיטה, דמבואר ברמב"ם (הל' שמיטה א, יב) שחייב לעקור, א"כ מסתבר שא"א לברך עליו "שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם". ולא דמי לערלה שאחר שנות הערלה מותרים, ומה הדין בעץ מורכב באיסור כלאים.

הנה צערלה נסתפק צחי' הגרעק"א (לשו"ע סי' רכו) כיון דלא שייך צו עכשיו "להנות בהם צמ"א". ובשו"ת דוצנ מישרים (ח"ג סי' ה) כתב להחיר לצרך צעיקר משום דכונת הצרכה היא על הצריחה בכללה,

ואין מעכב מה שמאלד גזירת התורה א"א להנות בהם מהם. ועוד שהצרכה צעודם פרחים לפני סמדר, שאין צהם עדיין איסור ערלה. והציא כדמות ראה מדתן (מע"ש פ"ה מ"א, צ"ק סט.) אילן ערלה וזכר רצוי מציינין אותו (כדי שלא יאכלו ממנו צמ"א), ואמר רשב"ג צד"א צצציעית (שהכל הפקר ונוטלים בהיתר, אצל צשאר שני שצוע שצאים לגזול, הלעיטהו לרשע וימות, רע"ב). ואי נימא דעל אילני ערלה אין לצרך, א"כ גם צשאר שני שצוע הו"ל לציינס כדי שלא יצרכו עליהם צרכת האילנות לצטלה, אעכ"ח שגם על ערלה מצרכים עכתו"ל. — ובשו"ת משנ"י (ח"א סי' ס) הארכתי צוה מאלד לייצב ד"ק מתמיהות עליו, שנדפסו אח"כ בצפר משנת חנוך (להגרמ"ז גרונסרג וז"ל, סי' ט). — אכן צשו"ת משנ"י (ח"ו סי' עב, עמ' קלו:) הצאחי מהזוה"ק (סו"פ קדושים דף פז) שעל פרי ערלה שורה

על צריה זו, ששורשה מאיסור. [וכש"כ שלא על ממזר שנשאר באיסורין].

והלורם ראיתי צהליכות שלמה (להגרשו"א ז"ל פכ"ב, ל) שמוטר לצרך ברכת האילנות על אילן שמור ונעבד בשביעית עכ"ל (מכתבי חלמידיים). ואין מזה ראייה לגדו"ד, דשם נעשה איסור לדדי באילן, לא מיבעי בשמור שיכול כל רגע להפסיק לשמרו, אלא אפי' נעבד במלאכות, מ"מ אין לזה שייכות לליצולו הבא ממילא בכל אילן, ואפילו לא הי' נעבד הי' מלצל. אצל אילן שניטע באיסור בשביעית כולו תועבה ואיך נצרך על ליצולו.

באלול בשומעו חק"ש צאמנע שמו"ע ישתוק וישמע ולכו"ע ל"ה הפסק שאין צו ענין שומע כעונה.

דושה"ט בברכת כוח"ט וכט"ס

הספ"א, והמצרך לאוכלו הוי צרכה לצטלה, א"כ למה נצרך ברכת האילנות על אילן שאינו בקדושה.

עכ"פ אילן שניטע באיסור בשביעית גרע מערלה, כדצריך, דתנן (תרומות פ"ג מ"ג וגיטין נג:) שחייב לעקרו. וא"כ ע"י האיסור אינם מצד הקדושה אלא שייכים לספ"א, ואיך נצרך עליו "אילנות טובות להנות בהם צנ"א". — [ומש"כ הרמב"ם (הל' שמיטה ג, יא) שאם לא עקר הפירות מותרים, איירי בנטע בערב שביעית תוך מ"ד יום, ראה בשו"ת משגי" (ח"ג סי' לו) ואכמ"ל].

וכן על אילן מורכב, אין לצרך, כדמצינו לענין הצרכה הנ"ל "שצרא צריות טובות" (בשו"ע סו"ס רכה) ש"י הצאה"ט בשם הלכות קטנות (ח"א סי' רסה) שעל פרדה נאה אין לצרך דמאיסי עכ"ל. והיינו שהיא נולדה מכלאי צהמה קוס וחמור, אע"פ שפרי הכלאים מותר בפרי וצבמה, מ"מ אינו ראוי לשבח להקצ"ה,

סימן סח

ברכת הטוב והמטיב בלידת בן

והנה הזכרת ספיקו של הציה"ל (שם ד"ה זכר) צמי שיש לו כמה צנים ואין לו צת, ותאז שתולד לו צת, ונולד לו צן, אם מצרך הטוב והמטיב, דהרי סוף סוף לא ניחא ליה בזכר, והניח צצ"ע.

והנלע"ד בספיקו של הציה"ל, דברכת הטוב והמטיב תקנוה חז"ל על טובה ותועלת הצאה לאדם. וגם מי שיש לו הרצה צנים, צכ"ז בכל צן נוסף הרי זו שמחה ותועלת, כמאה"כ צניך כשתלי זיתים סביב לשלחנך (תהלים קכח), גם אם תאז לצת, יתפלל ויקוה לה' שיתן לו גם צת. משל למי שקיבל מהמלך כמה ליטרות זהב, ועתה תאז שהמלך יתן לו ליטרא כסף, ושוב הגיע יום גנוסיה של המלך ונתן לו ליטרא זהב. צודאי זו טובה ותועלת לו [ועוד יגיע הזמן לבקש מהמלך כסף]. כמ"ש בתשו' הרשב"א (ח"ד סי' עו) המוצא צציה"ל (רס"י רכה) שצנן יש תועלת מיוחדת דהוי ליה חוטרא לידא [וכצסוף מגילת רות, והוא יכלכל את שיבתך]. ושפיר מצרך הטובה"ט בכל אופן. — ועל עמ"ס לידת צת לא תיקנו ברכה כי אם על ראיתה לראשונה (כמ"צ סק"צ).

בס"ד כ"ג טבת תשס"ט

שוכט"ס לכבוד ש"ב היקר שבערכין, שמו מפאדין, ראוי לקילוסין, לן בעומק ההלכה בתמידין, ה"ה הרה"ג המו"מ בתורה ויראת ה' טהורה מו"ה פנחס זעליג בלויא שליט"א, בק"ק בית שמש.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

על דברותיך בענין מש"פ בשו"ע (או"ח רכג, א) ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב, וגם היא צריכה לברך, ובמ"ב (סק"ג) כ' דהטוב לו דניחא לי' בזכר, וגם טוב לה שגם לה ניחא בזכר וכו'. — והערך שהרי ברכת הטוב והמטיב שלו כלל גם אותה, ולמה היא תברך בנפרד.

עוד נסתפקת כשיש חילוק ציניהם, שהוא ניחא ליה בזכר והיא צנקצה, א"כ לא שייך צו ברכת הטוב והמטיב" שהרי היא היתה רואה צת. וגם צה ל"ש "הטוב" מטעם זה, שהרי לה לא ניחא לה עתה צנן, — ואקדים שבענין שהיינו. והטובה"ט על צן וצת, כתצמי ח"ל באריכות בשו"ת משגי" (ח"ה סי' נז-נח). ונדון כאן על השאלות הנ"ל.

סימן נד

ברכת האילנות מחוץ לעיר, קריאת הנשיא מס"ת
צילום בחוה"מ

וצמ"צ (סק"א) דאפי' איכא עשרה דלייתי, וגם הוא
כבר שמע קרה"ת, אסור. — כלומר דאין זה תלוי
בחיוצ קרה"ת, אלא בחפלא דס"ת, שניך לשמור על
כבודו וכשפותחים אותו לקריאה אין לנאח.

אמנם צמ"ת מהרי"ל דיסקין (בקונ"א סי' טו) נסתפק
כשיש צבור מתענין וקורין ויחל, אם מי שאינו
מתענה יכול לנאח באמצע הקריאה, ומסתברא דשרי,
אבל רק לדבר מנחה, דבל"ז איכא משום ברב עם וכו'
עכ"ד. — והיינו דס"ל שהוא דין בקריאה, ומי שאינו
שייך לקריאה זו יכול לנאח, דאינו צוין לתורה, כיון
שאנו בקריאה זו, וא"כ למי שאינו נוהג לשמוע
קריאת הנשיא מס"ת, רשאי לנאח, אבל רק אם הולך
לדבר מנחה. — וכיון שקריאה קצרה היא של כמה
פסוקים, כדאי להמנע מלנאח וצפרט מי שהוא מן
הנוהגים לשמוע מס"ת אסור לנאח, אא"כ כבר שמע.

עוד נראה שאם א"צ מניין לקריאה זו, כמו מי
שמוציא ס"ת וקורא לעצמו שנים מקרא וא'
תרגום (כמנהג האר"י ז"ל בשער הכונות דף סב.), דאז
ודאי הנמצא אז צביהכ"ג רשאי לנאח, דהוא קורא
לעצמו, אבל המוציאין ס"ת רק למנין, אז ה"ז מעין
קריאה בצבור, וכ"כ בקונ' "סדר קריאת הנשיא"
מהרב ר' צבי מאשקאוויץ ז"ל בשם ס' משפט נדק
שאם קורין בצבור צקול רס אסור לנאח.

ג) צילום בחול המועד אם מותר לצלם
במצלמה דיגיטלית [שאחרי שמצלמים
אפשר לראות את התמונה] ושמה בחוה"מ
כשרואה אח"כ את התמונה.

בעצם הצילום בחוה"מ נחלקו הגדולים, ראה בספרי
חוה"מ כהלכתו, וששכה"ל, ופסקי תשובות,
שהגאון האגרות משה ז"ל התיר אם ע"ס פעולת
הצילום גורמת לו שמחה, כמו הצד דגים לתענוג, הגם
שא"צ להם ומחזירים לים. וגם האוסרים באופן זה,

בס"ד ט"ו אייר תש"ע

השלום והברכה, לכהן שדעתו יפה, הרה"ג ר' מאיר
כהן שליט"א בק"ק קרית ספר
אחדשה"ט, קבלתי מכתבו עם שאלותיו השונות:

א) בברכת האילנות אם צריך לצאת חוץ
לעיר ולברך, או כיון שנגמר לו ביטול
תורה יכול לברך בתוך העיר.

לברך חוץ לעיר על צ' אילני פרי [שאינם ערלה ע"י
שו"ת משנ"י (ח"א סי' ס'')] הוא ע"פ הקבלה,
כמ"ש הרמב"ם ז"ל בעבודת הקודש (מורה באמצע
קנח), כדי להעלות נטיות ונשמות מגולגלות אשר זה
מזוי חוץ לעיר, אבל כ' הכף החיים (סי' רכו, ג) דאדם
חלש שקשה לו היציאה מחוץ לעיר יכול לברך בחצר
וגינה עכ"ד. — וכן אנו נוהגים לומר בואי כלה
בקבלת שבת צביהכ"ג כשפנינו למערב, הגם שהאר"י
ז"ל נהג לנאח לשדה וכ"כ בשער הכונות וכ"כ
בסידורים לפני מזמור לדוד "בואו ונאח לקראת כלה
וכו' לחקל תפוחין קדישין". וזאת מפני הצלול
ברחובות העיר.

רא"כ ה"ג, צפרט כשחושש מפני שמירת העינים
לעבור צרחובות, ומה גם כשזה ציטול תורה,
ספיר מברך בחצר וברחוב, וקדושת תורתו שלומד
בדאי מתקנת כל הצריך תיקון ומושכת הנילוות
והנשמות לציהמ"ד להעלותן שם. — אבל מדכתב
הרמב"ם ז"ל לנאח לחצר משמע דעכ"פ עדיף מלברך
מתוך חלון הבית.

ב) בביהכ"ג שבו קוראים הנשיאים מר"ח
ניסן מתוך ספר תורה, אם מותר לצאת
באמצע הקריאה.

בשו"ע (או"ח סי' קמו, א) אסור לנאח ולהניח ס"ת
כשהוא פתוח, ומקורו מגמ' (ברכות ה.) שצ"ז
נא' ואיצי ה' יכלו ח"ו, וי"ל דהוי צוין לתורה,

וישמח צפורים עם הזכות שקיבל. ומרהיטת לשונו לא משמע כן.

למעשה יזכה מע"כ המעות לעניי צ"צ וירושלים, שע"י הגמילה והקבלה של המזכה הן ציוס י"ד. — והנותן למע"כ מתנל"א בודאי י"ח גם צמה שנותן לאציונים צו ציוס צפורים שלו צעמנו.

ענין האחריות אם חל על הנותן אחרי שזיכה לעני ע"י אחר

היא שאלה בחושן משפט, דלגבי הלואה איתא בחו"מ (קדק, א) שאם הלואה נתן לשליח המלוה וא"ל הילך, ה"ו כוכי, ומיד זכה המלוה, ומ"מ הלואה חייב באחריות עד שיגיע למלוה. — ולגבי פדיון הבן כתב המחנה אפרים (ה"י זכיה ומתנה סי' לג), דכהן שעשה שליח לקבל ה' סלעים הם באחריותו. — ולגבי מתנה, משזכה לאחר אינס באחריות הנותן, אצל מתנות לאציונים, אינה מתנה הצאה מרצון הנותן, אלא היא חיוצ עליו, וא"כ שמא דומה לחוצ שהוא באחריות הלואה עד שיגיע ליד המלוה וילע"ע.

דושה"ט בברכה מרובה

בספירת העומר, כשאומר "היום תפארת שביסוד", אין זה דרך ספירה כלל ולא י"ח. ע"י משנ"ב (תפט סקי"א) שאם ספר ביום ל"ט היום ארבעים חסר א' יצא, וכתבנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' פט, ח עמ' ריד): דזה בלשון חז"ל, אבל בליל כ"ט אם אמר היום ל' חסר א', י"ל דלא יצא, דל"ה דרך ספירה עיי"ש.

ברכת האילנות, ע"פ הלכה (בשו"ע רכו) ניסן אורחא דמילתא הוא, והה"ד לפני או אחרי כן, וע"פ קבלה משמע דוקא ניסן. ובחי' חת"ס בגליון השו"ע בשם רבו דהכונה לתקופת ניסן, כגון שהיא בכ' ניסן, מברכין עד כ' אייר.

עיה"ק, וזוה יקיימו מצוה מן המוצחר. והצחר צירושלים יהא צעורחם לצרך חילס, וצכל אשר יפנו שכליו ויכליתו אכ"ר. ע"כ.

אבל כעת הגיעני קוני "דצרי הפורים" מהרב שמואל בן הרה"ג ר' נחום שליט"א בן אחי אצלחט"א הגה"צ ר' פנחס יהודה זצ"ל שמקשה על הדברים, דאין יולא י"ח בן י"ד כששולח לבן ט"ו, דהגם שיא מתחת ידו צי"ד, אצל הגיע לעני המוקף רק צט"ו, שאז אמנם הוא יוס הפורים שלו, אצל לנותן הוא כבר אחרי פורים, נמצא צציוס י"ד לא נתן לעני. — ר"ל דעד כאן לא כ' היד אהרן הנ"ל אלא צפרו ששלח צפרו אחר צמדינת היס, שיא י"ח אם הגיע לעני צי"ד, שאז צקבלת האציון מתקיימת המצוה, אצל לא אם הגיע לעני רק צט"ו.

וצ"ל דצצרי שאם הנותן שלח צפורים, והגיע למקבל צפורים שלו, אפי' הוא למחרת צט"ו, מ"מ יולא, כיון שצפורים נתן וצפורים קיבל.

אמנם כדי לעשות ציתר הידור עצהיו"ט, ראוי שהגוצה את הכסף צפורים צפרוים, יזכה את המעות לעניים ע"י אחר, עפי"ד שו"ת מהרי"א אסאד (חאו"ח סי' רז) שכ' וז"ל אם מזכה להם [לעניים] ע"י אחר, אפילו צמקומו של הנותן, ודאי זכין לאדם שלא צפניו, כאילו הזוכה הוא שליח לקבלה של צצירו רעהו [ר"ל צמשלו"מ], או של האציון המקבל [צמתנל"א], וכאלו הגיע מידו ליד המקבל הוא וצפיר י"ח וכו', אף שאין מגיע ליד האציון עד אחר זמן אחר פורים עכ"ל. ומוצא צכל מצצרי זמנינו. — [וצמשלו"מ יל"ע לחרי טעמי דמשלו"מ (תרוה"ד ומנות הלוי שמוצא צשו"ת חת"ס ואו"ח סי' קצו כידוע) צריך המקבל עצמו לקבל המנות צפורים דוקא].

ולכאורה גם לפ"ד שאפשר לזכות ע"י אחר לעני, צריך העני לדעת מזה שהשליח זכה עצור,

סימן קמה

ברכת האילנות בר"ח ניסן בתוך העיר או באמצע החודש מחוץ לעיר

לילות ונשמות מגולגלות אשר זה מזוי חוץ לעיר. אמנם מלד אחר יש מעלה לדרך מיד בר"ח, משום זריזין מקדימין למצוות ולשבת את המקום על צדיותיו. וצפרטו שיש הסוברים שיש לדרך דוקא בראיה ראשונה כמוצא בשעה"ל (וכו סק"ג), ולדעתם ודאי עדיף שיצרך צעיר בראיה הראשונה ולא ימתין לאמצע ניסן. — והמליאות צימיו שאלו דרים צעירות גדולות לא נהגו ללאת מחוץ לעיר שזו טירחא גדולה, לכן יצרך ברחוב ליד ביתו, וחזי מאי עמא דבר, וכן נהגו בשיבות המקובלים בירושלים שבר"ח יוצאים לדרך על האילנות אפילו בתוך העיר.

דושה"ט בברכה

בס"ד, כ"ד סיון תשע"ז
החיים והשלום, לנופך ספיר ויהלום, הרה"ג החריף ובקי, מו"ה מרדכי חיים שליט"א, מחבר ומו"ל הגליון היקר מ'פנינים'.

אחדשה"ט, ע"ד השאלה באדם שיש באפשרותו לברך ברכת האילנות בר"ח ניסן בתוך העיר, או לברך אותה חוץ לעיר באמצע חודש ניסן, כי יש ענין לצאת חוץ לעיר לברך כמש"כ ר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים (סי' מא), מה עדיף.

לברך חוץ לעיר הוא ע"פ הקבלה, כמ"ש הרמב"ם בנענוט הקודש (מורה נאנע קנח), כדי להעלות

סימן קמו

ברכת האילנות ע"י ראייה במשקפת

שמואל לענין רואה דרך אספקלריה או מראה. אבל השכות יעקב (מ"א ס"ו קכו) התיר בשופי דרך משקפיים כל מה שצריך לראות, כמו הדיין את החליצה, וכתב שכן עמא דבר. וגם צימיו אין מורידים המשקפיים לשום דבר, ומורי הוראה רואים מראות וכדומה. וכמו"כ משקפת אינה מיינרת תמונה חדשה, אלא היא כמשקפיים חזקים מאוד.

דושת"ה בברכת חג כשר ושמח

בס"ד, ניסן תשע"ה
שוכט"ס למע"כ הרה"ג רבי אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך, רמת בית שמש.
לגבי השאלה בברכת האילנות, באדם מבוגר שאינו יכול לצאת מביתו עקב בעיות בריאות, אם יכול לברך מביתו את ברכת האילנות ע"י שרואה במשקפת את האילנות.

בבאה"ט וטע"מ (רס"ו מכו) הביאו דברי שו"ת דבר

סימן קמז

ברכת האילנות על עציץ שאינו נקוב הנמצא בביתו

בס"ד, כ"ב אדר תשע"ב

כבוד מכובדי הרה"ג החו"ב ר' רועי תמיר הי"ו, רמת בית שמש.

אחדשה"ט,

בדבר שאלתך, במי שאין לו פירות בחצירו אבל בתוך ביתו יש לו עציץ שאינו נקוב שגדלים בו פירות, האם אפשר לברך עליהם ברכת האילנות, ובפרט זקנים וחולים שקשה עליהם לצאת מהבית אם יכולים לברך על פרחים אלו.

נלע"ד שאם האילן הוא כשאר אילנות שרדוס וישן בחורף, וצט"ו צשגט מתחיל לחיות, וצא' ניסן ללצלז, אפשר לברך עליו, הגם שעציץ שאינו נקוב אין בו כל ההלכות הנוהגות בארץ, מ"מ ברכת האילנות היא צרכה כללית על הצריאה של האילנות המתחדשת עמה. — אבל בדרך כלל אילנות בחורף הציית הן כצ"חממה" שיש שם למיחה תמיד ולא שייך לברך.

בברכת חג כשר ושמח ונזכה לק"פ בב"א

סימן קמח

ברכת האילנות על עץ המוציא פירות חמוצים ביותר

בס"ד, י"ב אייר תשע"ג

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג ר' בנימין אברהם הלוי גרינגרס שליט"א.

אחדשה"ט,

ע"ד השאלה הנוגעת למעשה אצל אחיך ושכניו המתגוררים בלייקווד שבארה"ב, וכמעט שאין בשכונתם עצי פרי, אך יש עץ שמוציא תפוחים קטנים שאין הדרך לבני אדם לאוכלם כמות שהם מרוב חמיצותם, ואולי בעלי חיים אוכלים אותם, וגם יתכן שע"י בישול וכדומה יהיו ראויים לבני אדם עכ"פ בשעת חדחק. אם יכולים לברך עליו ברכת האילנות, שהרי כ' המשנ"ב (סי' רכו) שאין לברך על אילני סרק, ועץ זה הואיל ועכ"פ הוא מוציא פירות, יוצא הוא

מכלל אילני סרק, בפרט שיש לצרף דעת המור וקציעה (סי' רכה) הסובר דגם על אילני סרק יכול לברך.

הנה, ברכת האילנות היא כללית על התחדשות פריחתם, ואם פירות אילן זה נאכלות רק ע"י בישול רב, עכ"פ נכלל בכללות אילנות פרי, שעל כולם מצרכים, כמבואר בס"ד צשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' ס) עיי"ש.

כדאי לנטוע בשכונה שני אילנות פרי לצורך זה שיוכלו לברך עליהם כל שנה, כי צרכה נדירה היא פעם בשנה, וע"פ קבלה יש זה תיקון נילוות נשמות, ע"י כף החיים (אות רכו).

בברכה מרובה דושה"ט

סימן קמט

שאלות שונות בברכת האילנות

לצרך, אבל כשהסומא עומד בציתו, גם המהרש"ל מודה שאינו יכול לצרך. וא"כ ה"ה לענין ברכת האילנות, כיון שהעולם נהנים מהאילן, אף באופן שאינו רואה את הלבלוב אם נמצא עם אחרים שפיר יכול לצרך, אבל לא כשנמצא לבדו. וזו לכאורה גם דעת מרן השג"ת הלוי ז"ל, דכיון שברכת האילנות היא ברכת שבת והודיה כללית ללא שנתקנה לצרך בשעה שהאילן מלבלב, ולכן אם כבר צריך אף שלא ראה את הלבלוב יאל ואינו צריך לחזור ולצרך, כי הראיה אינה מעכבת. אבל אין כוונתו שצריך לכתחלה בלא ראייה.

ג. מי שלובש משקפי שמש, האם יכול לברך ברכת האילנות, שהרי במשקפיים כהות לא ניכר כ"כ הלבוב. — והביא מספר חזון עובדיה (פסח, הל' ברכת האילנות סו"ס ט) שאפשר לברך עם משקפי שמש. וכ"כ בחוט שני (ח"ב עמ' שג) לגבי ברכת ברוקס שגם אם נראה הברק מזכוכית שאינה שקופה אפשר לברך. אולם בקצות השולחן (סי' צט, ד בדה"ש סק"ו) לגבי ברכת מאורי האש כתב שבשעת ברכה הנר נכון להסיר משקפיים שמשנים את האור, וא"כ כש"כ בנידוד שאין הלבוב ניכר כ"כ במשקפים אלו שצריך להסירם בשעת הברכה.

תלוי אם רואה הלבלוב או שאינו רואה הלבלוב, שאם רואה את הלבלוב יכול לצרך, ואם אינו רואה את הלבלוב אינו יכול לצרך וצריך להסיר המשקפיים, דאינו דומה למי שענינו מכורכות או סומא שאין להם צריכה אחרת.

וגם אינו דומה כ"כ נידוד לצרכת מאורי האש, כי שם הצרכה על הנאה מהאש, וצמשקפיים כאלו אינו נהנה כראוי מאור האש [כמוצן כשהוא בלי אור החשמל], משא"כ כאן הצרכה על ענף הצריאה והנאה מהלבלוב, וכיון שרואה את הלבלוב הרי נהנה.

ד. האם אפשר לברך בנסיעה במכונית בדרך, אע"פ שהמשך הברכה כבר לא יהיה ליד האילן.

שפיר כתב מע"כ להקל בזה, דאף דמנינו שנתלקו האחרונים גבי לבנה המתכסה אם לצרך או לא, דלהיעצ"ץ יכול לצרך גם כשיועד שלא יגמור

בס"ד, ה' כסלו תשע"ז

משוכן מרומים, רוב שלומים, לכבוד הרה"ג החריף ובקי, מו"ה אליהו כהן שליט"א, מח"ס 'מעשה חמד' על ברכת האילנות, מק"ק תפרח יצ"ו.

אחדשה"ט, מכתבו היקר הגיעני, בו שואל כמה שאלות בעניני ברכת האילנות, ואענה בקצרה לפי מסת הפנאי:

א. האם אפשר לברך על אילן שפירותיו לא נועדו אלא לרפואה. — ומע"כ כתב בספרו הנ"ל (פ"ב סי' כט) שלא לברך לפי שלא נהנין ממנו, אבל ראה בספר ערב פסח למהר"ח כהן מתונים שנקט שיש לברך גם על אילן כזה.

לענ"ד העיקר הוא כדעת מוהר"ם הכהן, כי ברכת האילנות היא ברכה כללית להודות להקב"ה על שצא העולם וצא צו צריות טובות ואילנות טובות כדי להנות בהם בני אדם, וכמו אילן ערלה שהארכתו לצרך צ"ד צו"ת משנ"י (ח"א סי' ס) אם אפשר לברך עליו, והבאתי תשו' כ"ק דודי מרן גאצ"ד טשענין ז"ל צו"ת דוצנ מישרים (ח"ג סי' ה) שהתיר לצרך, ועיי"ש כמה ראיות לדבריו. ואף לדעת הכף החיים (רמ"ק סק"א) שכתב שלא לצרך על אילן ערלה. מ"מ הכא עדיף טפי, דהרי אילן זה אינו אסור באכילה ללא שמיוחד לרפואה, נראה ודאי שיכול לצרך עליו.

ב. מי שענינו מכורכות, האם יכול לברך ברכת האילנות אע"פ שאינו רואה לבלוב הפירות. — ומע"כ הביא משו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' לב) שכתב, שמי שענינו מכורכות לא יקדש הלבנה, דגרע מסומא. וא"כ אולי ה"ה לענין ברכת האילנות. אבל לפי מה שכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' נג) דתנאי זה של הראיה לא נתבאר בשו"ע אם מעכב, א"כ בכה"ג שפיר יכול לברך. אלא שמע"כ תמה על דבריו וכבר דן בזה בספרו (הנ"ל עמ' שג).

המעייין בשו"ת יעקב (שם) יראה, שהביא דברי המהרש"ל (סי' עו) שהתיר לסומא לצרך על הלבלוב, וכתב על דבריו שהיינו דוקא אם הסומא עומד בחוץ עם אחרים שנהנים מאור הלבלוב שאז שפיר יכול

עד למחרת עד שהשיג מים, יכול לברך. וה"ה שמונת
ללכת ללבוש כובע ובגד עליון ולברך שהרי לא הסיח
דעתו, ואדרבה ללכת ללבוש כובע ומעיל.

ו. מי שצריך משקפיים, ובלעדיו אינו רואה כלל, האם
יכול לברך. — ומע"כ כתב בספרו (פ"ה) בפשטות
דהו"ל כראיה ויכול לברך ע"פ שו"ת הלכות קטנות
והתפא"י. אבל כעת ראה בספר תשובות רבי עקיבא
יוסף שלזינגער וצ"ל בעל לב העברי (סי' קפה) שכתב
שצריך להסיר המשקפיים בכל ברכות הראיה כדי שלא
יהיה הפסק. ותמה על דבריו דאדרבה אם ע"י
המשקפיים רואה יותר ברור, ודאי דעדיף טפי מאשר
ראיה בלי הפסק אבל אין ראיתו שלימה.

אמנם יש בני אדם המורידים המשקפיים צעת קידוש
לבנה, אבל לא ראינו אצל גדולינו שיעשו כן.
ואולי הם החמירו לפי המשקפיים שהיו אז, שהזכוכית
לא הייתה זכה.

דושה"ט בברכה

הצרכה עד שתתכסה, וכמו ברכת צרכים שמצריך לאחר
שנעלמו צרכי"ד, ולדעת ר"ח לאנזיר יכול להתחיל
לברך אפילו לאחר שכבר נתכסה צרכי"ד. והציאור
הלכה (סי' טכו ד"ה נהיין) דוחה דצריהם, דדוקא
צרכים שהיו מנהגו של עולם, אבל בצרכה הלצנה
צעינן שיאותו לאורו.

מ"מ צידו"ד לכו"ע יכול לברך שהרי לא נתכסה
האילן אלא שהוא הרחיק עצמו ממנה, ובכה"ג
לכו"ע אם התחיל לברך בהיותו סמוך אליה שפיר דמי.
דכיון דההנאה הוא ממנה שרואה אילנות יפים ונפשו
נהנית מהם, וכיון שכבר ראה ונהנה יכול לברך, אפילו
שעכשיו כבר נתרחק. משא"כ בצרכה הלצנה דצעינן
שיאותו מאורו וצריך ליהנות מהלצנה, ואם נתרחק
אינו נהנה יותר, ולכן לדעת הציה"ל אינו יכול לברך.

ח. ראה אילן מבלבל, וחפץ ללכת ללבוש כובע ובגד
עליון או לרחוץ ידיו לפני שמברך, האם מאבד
ע"ז ראייה הראשונה למ"ד דמעכב.

שפיר חזו עיניך מש"כ צשו"ת משנ"י (ח"א סי' סא)
שמי שלא היו ידיו נקיות, אפילו אם נמשך

סימן קנ

בעניני ברכת האילנות

— להרב הנ"ל —

ממי שהיה צחודש שבט צארכות הדרום וראה אילנות
מלצלצין וצריך עליהם, ואח"כ שב למדינתו, האם
מחויב לחזור ולברך בניסן. ומסיק דאין מצרכין על
התחדשות הטבע והצריחה אלא פעם אחת בשנה והיא
בשעה שרואים את האילנות שמוציאין פרח, וכמו
צקידוש לבנה שמצרכים רק פעם אחת צחודש וצרכה
החמה שמצרכים רק פעם אחת צכ"ח שנים, וכיון
שחמשה עשר בשבט הוא ראש השנה לאילנות ה"ג
הוא ראש השנה לצרכה האילנות, וכל שמלצלצן קודם
לכן הם לשנה שעברה, וא"כ כיון שאדם זה כבר צריך
לאחר ט"ו בשבט אינו צריך לחזור ולברך בניסן.

ולבן מסתברא מילתא כדצרי מע"כ, דאם הוא צא"י
צחודש ניסן, שאז רואים הלצנוצ של השנה
החדשה, מצריך ברכת האילנות אף שכבר צריך

בס"ד, י"ד טבת תשע"ז

אחדשה"ט, מכתבו היקר הגיעני, בו שואל כמה
שאלות בעניני ברכת האילנות, ואענה בקצרה לפי
מסת הפנאי:

א. מי שנוסע מא"י לאוסטרליה וכדו' ששם זמן
הבלבול הוא בתשרי, וכבר בירך בא"י, האם
יחזור לברך שוב בחודש תשרי.

נראה דצרכה זו נתקנה לברך רק פעם אחת בשנה
וכפשטות לשון השו"ע (סי' רכו), שזו ברכת
שבט הראויה בשנה זו, שהקצ"ה צרא צריות טובות
ואילנות טובות בכל העולם שיהנו מהם בני אדם,
ונתקנה שיצרכו אותה כל שנה על התחדשות השנה,
וכמו שהציא מע"כ מספר מטה לוי (ח"צ סי' י) ששאל

(רכו, ה) אינה צרכה עוצרת, ויכול לצרף צריאה שניה ג"כ. וראה עוד בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' עג-עד) עיי"ש.

ד. מי שכבר ראה הלבוב, האם יש לו להימנע מלראות שוב עד שיברך, או שכבר אין הבדל בין ראייה שניה לראיה עשירית.

לנכון כתב מע"כ מסצרא שעדיף להימנע מלראות שוב עד שיברך, כי כל ראייה מכהה את ההתפעלות מהתחדשות הצריאה.

ה. לגבי אילן שמור ונעבד בשביעית שכתבתם בספרכם שראוי שלא לברך על אילן כזה, אולם הבאתם מגדולי זמנינו הגרשז"א והשבט הלוי זצ"ל שאפשר לברך. ושואל מע"כ אם יש עדיפות להחמיר שלא לברך על אילן כזה כשעיי"ז מאבד את מעלת ראייה ראשונה.

לענ"ד עדיף לצרף צריאה ראשונה אפילו על אילן כזה, כדי לנצח יד"ח אף להסוברים שיש לצרף דוקא צריאה ראשונה כמוצא בשעה"ל (רכו סק"ג), שהרי הזהירות שלא לצרף על אילן זה היא חומרא בלבד, דהלא הרבה פוסקים התירו לצרף אפילו על פירות ערלה שאסורים בהנאה, וכ"ש שיכול לצרף על אילן זה שפירותיו לא נאסרו בהנאה, ולדעת המנחת שלמה (ח"א סו"ס ה) מותרים אפילו באכילה. ולעומת זאת דעת המג"א (בשעה"ל סס) שלא יצרף לאחר ראייה ראשונה, א"כ עדיף לצרף צריאה ראשונה על אילן זה, ולא להמתין לראיית אילן אחר. — ושאיני ממ"ש לעיל (אות ג) שיקדים להתפלל ואח"כ יצרף על האילנות אף שמפסיד מעלת ראייה ראשונה, דכאמור שם מדובר לענין התפלה שהיא חובה וגם תדירה יותר, ואין מעלת הצרכה על הראייה ראשונה [שאינה להלכה] קודמת לזה. משא"כ בנדו"ד לענין צרכה על אילן שמור ונעבד, שהיא חומרא בלבד וכנ"ל, בזה מעלת ראייה ראשונה עדיף.

אולם נראה, דזה דוקא צמי שמקפיד לנצח יד"ח הפוסקים לצרף מיד צריאה ראשונה. אבל מנהג העולם שאין מקפידין בזה, ויש רבים הממתינים לצרף צמיה"מ פסח ברוב עס וצגדי שבת, ויש אשר יוצאים אז חוץ לעיר לצרף הצרכה, וכ"ה מנהג המקובלים (ראה פסק"ת רכו, א).

דושה"ט בברכה

באוסטרליה בתשרי, דהצרכה שם היתה על הלבלוב של השנה הקודמת ועתה היא שנה חדשה, דמנין השנה לענין ברכת האילנות מתחיל מחודש שבט, שאז הוא ראש השנה לאילנות. אך יזהר שכשחזור לאוסטרליה לא יצרף בתשרי, הגם ששם הפריחה בזמן אחר, כי כבר צריך על שנה זו בא"י צניסן. — ואף שדר באוסטרליה ועיקר הנאתו מן האילנות והלבלוב הוא במקום מושבו, לא אמרינן שימתין ולא יצרף בא"י מחודש ניסן, כיון שאין צרכה האילנות צרכה הנהנין, אלא צרכה השבח כללית על התחדשות האילנות בשנה זו, וכיון שכבר ראה הלבלוב צניסן ונפשו מתפעלת בו, צריך לצרף עליו.

ב. האם יש ענין להדר אחר מין אילן משבעת המינים או חביב. — ומע"כ מביא מהמג"א (ריא סק"ח) שאין מעלת שבעת המינים אלא כשנגמר פריה, שלא נשתבחה לך קרא במידי דלא חזי. ולהלן (סק"י) כתב לגבי חביב דאם לא הביאו לפניו אין צריך להמתין עליו. וא"כ בנידו"ד שמברך על הלבוב ולא נגמר הפרי, וגם לא שייך כאן להביא לפניו, לכאורה אין שום ענין להדר ע"ז, ובפרט אם מפסיד בזה את מעלת הראייה הראשונה.

לא שמעתי שיש חיזה ענין לצרף על שבעת המינים, דלגבי צרכה על התחדשות הצריאה אין נפק"מ חיזה אילן זה.

ג. מי שהלך בדרכו להתפלל תפלת שחרית ובאמצע הדרך ראה אילנות המלבבים, האם יברך בראייה הראשונה [שהיא מעלה בגוף המצוה] ואח"כ יתפלל, או שיתפלל קודם משום דתדיר קודם. — והביא מידידי להבלח"ט הגאון רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל בספרו בר אלמוגים (סו"ס ד) שאם יש לפניו ברכת האילנות וברכת התורה יש לברך על ברכת התורה שהיא תדיר. ומע"כ רוצה לחלק, דאם זו ראייתו הראשונה יברך קודם התפילה, דאם לא הרי הוא מפסיד לברך בראייה ראשונה, אבל אם כבר ראה קודם לכן יתפלל קודם.

לענ"ד נראה שיתפלל קודם, כי זה תדיר, וגם י"א שהיא דאורייתא, ואף להחולקים עכ"פ חובה היא מדרבנן. משא"כ צרכה האילנות שאינה חובה, ולמה יקדימה לפני התפלה, הרי למסקנת המשנ"ז

סימן קנא

עוד בעניני ברכת האילנות

— להרב הנ"ל —

ולא ימתין לריצוי אילנות צאייר, שאז לכמה פוסקים אין לצרך בשו"מ. — וצכלל לסתם אנשים קשה מאד לדעת מתי הוא זמן פריחת רוב האילנות, ואינו שייך כ"כ צמלאות.

ג. בספר עטרת פז (עמ' פד-פה) הביא כמה עובדות מחכמי אר"ץ שבירכו ברכת האילנות ובאו האילנות על תיקונם ונתייבשו העצים, ובעלי העצים לא הרשום לברך שוב לשנה האחרת. ושואל מע"כ האם חכם שיודע שזו מדרגתו רשאי לברך, שהרי אסור להשחית אילן אף בגרמא כמובא בס' עץ השדה (פ"א ס"ד), ועיי"ש דיון בשם האחרונים לגבי עוקר אילן בדיבורו בדרך סגולית. — וגם הרי מבואר (משנ"ב סק"ב) שצריך לברך על פרח שעשוי להניב פרי, וא"כ באילן זה שהולך להתייבש הרי לא יניב פירות וא"כ הו"ל ברכה לבטלה.

אין לנו עסק צנסמרות וצהדי כצשי דרמנגא למה לך, אלא עלינו לעשות את אשר צומה התוה"ק. וגם לא מסתברא מילתא לומר דמיקרי השמחה צכגוונא דא שהצדיק מציא האילן לידי תיקונו, וכי גרע מכל מעשיות הצדיקים שהציאו צני אדם (או להציל צע"ח) לתיקונם וצזה קיימו תפקידם כחיים חיותם והלכו לעולמם, היעלה על הדעת לומר שצצרו צזה על שפירות דמים או צער צע"ח. דהצצר פשוט דאדרצה צזה קיימו רצון הצורא ותכלית הצריאה. — ואין זה דומה כלל לעוקר אילן צדרך סגולית לצורך השמחה, שצזה שפיר דנו האחרונים אם נאסר או לא.

וממילא פשוט גם שיכול לצרך על האילן אף שאפשר שימייבש אח"כ, דמ"מ עתה מצרך כשים עליו פרי, ואדרצה אם יצא לתיקונו צכך, הרי זוהי תכלית יצירתו.

ד. במש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' נג אות ד) דאחד שבירך ולא ראה כלל דאי"צ לברך שוב, דתנאי זה של ראייה לא מבואר בשו"ע אם מעכב, ותמה מע"כ ע"ז שהרי כל עיקר אינה אלא ברכת הראיה.

כבר כתבתי צתשובה למע"כ, דאין כוונת מרן השצט הלוי זצ"ל שצרך לכחלה צלא ראייה, אלא

בס"ד, כ"א אדר תשע"ז

אחדשה"ט, ע"ד שאלותיו בעניני ברכת האילנות:

א. בענין מה שהביא מע"כ בספרו (פ"ג, מו) שנחלקו הפוסקים אם מותר להיכנס לחצר שלא ברשות כדי לברך ברכת האילנות, דניחא ליה לאיניש ולא מקפיד. והסתפקתם אם גם לגבי קטן אמרינן ניח"ל לאיניש, דבדרך כלל לא ניחא לאיניש שיסתובבו הקטנים בחצירו, אא"כ אביו עמו.

כן מסתבר, שאם יודע שהקטן יסתובב ועלול להזיק צחצר אין לו להיכנס. ואפילו צגדול אם יש חשש שצצל הצית מקפיד שלא יכנסו לחצירו כדי שלא לראות מילי דצניעותא צציתו אין לו להיכנס.

ב. בס' פרח מטה אהרן (עמ' 106) הביא מנהג ירושלים דמברכין דוקא בניסן, דתרתוי בעינן רוב מיני אילנות, ורוב אילנות פורחים אז, וזהו דוקא בניסן. ומקורו מספר משפטי עוזיאל (ח"א או"ח סי' ו). ומסתפק מע"כ מה הדין לפ"ז באופן שנתאחרה השנה ואין בניסן אלא לבלוב מעט שעדיין לא לבלבו רוב האילנות, האם צריך להמתין לאייר שאז יפרחו רוב האילנות, או עדיף ניסן שנתפרש בהלכה מרוב אילנות פורחים שלא נתפרש. והאריך מע"כ לחקור האם הברכה היא על עצם האילנות שלפניו, או על הגעת הזמן, וכמו שכתב הנצי"ב בשאלות לגבי שהחיינו על פרי חדש שאינו על הפרי אלא על הגעת הזמן, וא"כ בכה"ג שנתאחרה השנה נדחה הזמן דניסן.

הנה, הכף החיים (רכו, צ) שהיה מרצני ירושלים וגדוליה כתב שצריך שיהיו שם שתי אילנות, ולכתחלה יש לחזר אחר מקום שיש צו "ריצוי" אילנות ועשצים ולצרך שם עיי"ש. ולא הזכיר שצריך "רוב" אילנות. ואף שי"ל דמייירי לאחר שצצר הפריחו רוב אילנות העיר, שאז סגי צצ' אילנות. מ"מ מסתממת דצריז נראה שלא הקפיד צזה, אלא כל שהפריחו הרצה אילנות [או אפילו צ' אילנות] יכולים לצרך. וצפרט לפי"ד שם (אות א) שיש לצרך דוקא צימי ניסן, ואח"כ יצרך צלא שם ומלכות וכ"ד הצרכי יוסף. וא"כ צנדו"ד עדיף לצרך צניסן על מיעוט אילנות שאינו מעכב כלל,

דבאופן שכבר צריך, אף שלא ראה את הלבלוב, אפשר שיצא י"ח ומנע ספק ברכות לא יחזור לנכר, כיון שברכת האילנות היא ברכת שנה והודיה כללית להשי"ת על התחדשות הצריחה, אלא שנתקנה לנכר בשעה שהאילן מלבלב, אבל אפשר שאין הראיה מעכזת.

ה. בס' ארח כהלכה הביא שכ"ק גיסי הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע לא בירך בשנותיו האחרונות, ולפי המשוער הקפיד על חוץ לעיר. ושואל מע"כ האיך נוהגים למעשה בבעלזא.

בספר ציתו נאווה קודש (ניסן ח"א עמ' קד) כתב שכ"ק מרן מהר"א זי"ע צריך צימני ניסן את ברכת האילנות ליד אילן שבחצר גינת ציתו. ואולם צעיר צעלוא גופא הלך לנכר ברכת האילנות צערצ צצ"ק לסדר בחוקותי, עת אשר נהג ללכת צער"ש זו לעצור את הסדרה שמו"ת בחוככי הציהמ"ד די"קא, משום

פרשת המוכחה שנה, ואז ניגש לנכר על האילנות (בחו"ל כידוע, מלבלבים האילנות במקופה יותר מאוחרת מאשר בארץ ישראל), עכ"ד. וראה צשו"ת משנ"י (ח"ו סי' עג) שאפשר שכיון שיש זה כמה חששות יש גדולי ישראל שנמנעו לנכר ברכה זו ע"ש.

ו. אם חיסר כל סוף הברכה ואמר רק שלא חיסר בעולמו כלום, אם יצא יד"ח.

הסברא אומרת שלא יצא יד"ח, כי בכל ברכה צריך להזכיר את הענין שהוא מצריך עליו ושיהא ניכר על מה הוא מצריך, וכמו בצרהמ"ז שאם אמר במקום ברכת הון צריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא יצא (שו"ע קפו, א), שעכ"פ הזכיר זה את הפת. אבל כאן הרי לא הזכיר כלום.

דושה"ט בברכה

סימן קנב

עוד בעניני ברכת האילנות

— להרב הנ"ל —

זהו לענין המתנה מועטת שעדיין יצרך צעונת הפריחה הזאת צא"י, אבל לא שיפסיד ולא יצרך כלל על הפריחה כאן.

ב. ת"ת שיצאו עם התלמידים בר"ח ניסן לברך ברכת האילנות מחוץ לעיר במקום ריבוי האילנות כדת וכדין, וביניהם נער שעתיד להגדיל, האם יברך כעת מיד על ריבוי האילנות, או שיברך לכשיגדיל על אילן א' או שניים ליד ביתו.

לענ"ד אין להמתין כלל, אלא יצרך צחודש ניסן, שהרי לדעת הצרכי יוסף (סו"ס רכו) והכף החיים (שס ס"א) ועוד, יש לנכר דוקא צניסן, וספק ברכות להקל צפרט כשאנינה ברכה חיוצית כלל. וגם יש לחוש שאח"כ ישכח לנכר. וצפרט כאן שיצאו מחוץ לעיר שזה יותר מוצח.

ג. האם יש לחנך את בנותיו הקטנות לברך, דמצד אחד יש ענין של כל כבודה בת מלך פנ"מה, ומצד שני ידוע מבעל הקהילות יעקב צצ"ל שסגולת

בס"ד, ראש חודש ניסן תשע"ז

אחדשה"ט, בדבר שאלותיך החשובות בעניני דיומא הלכות ברכת האילנות:

א. במש"כ מע"כ בספרו (פ"ד, י) בענין קטן שעתיד להגדיל, שנחלקו בו חכמי דורינו אם ימתין או שיברך מיד, ובספר השוקי המד (ר"ה יא.) ובס' הקטן והלכותיו (פט"ז הע' י) נסתפקו אם ימתין אפילו לאייר, ובס' עטרת פז (סעיף כז) כתב שאם ברי לו שלא יפלו הפרחים ימתין לאייר, והסכים עמו בעל יבי"א. — ונסתפק מע"כ בקטן בן י"ב ומחצה מבני ארצות הדרום שנודמן בניסן לארץ ישראל, האם יברך כעת בקטנותו או שימתין לברך כשיגדל בתשרי שאז זמן הבלבוב במקומו, דבכה"ג אין חשש שיפלו הפרחים שזהו זמן פריחתם.

נראה שיצרך ולא ימתין, שהרי רואה עתה התחדשות הצריחה צא"י, ולמה יאחר עצמו מלנכר. ואף הפוסקים הנ"ל שכתבו להמתין לאייר,

הברכה ליראת שמים, וא"כ אולי יש לחנכן כדי להטעינן ביר"ש.

מנהג העולם שאף הנשים מצרכות כשמזדמן להן לראות אילנות המלצלצין. וא"כ אם יכול בקל לחנכן לכך מה טוב, אך אינו חיוב, צפרט שהצרכה עגמה אינה חיונית.

ד. בן ישיבה מארצות הדרום שלומד בארץ ישראל, וחוזר לביתו מיד אחר פורים עד חודש אייר, ואינו עתיד לחזור לביתו שוב בתשרי, האם יברך בחודש אדר, ובפרט לפי המטה לוי (ח"ב סי' י) שט"ו בשבט הוא ר"ה לברכת האילנות, או מכיון שהברכה היא רשות לא יכניס עצמו לספק.

הברכה נוסף היא לא לעיכובא אלא הצרכה על התחדשות הצריאה. אבל בכל זאת מהיות טוב יברך בלא שם ומלכות, כי כאמור לדעת הצרכי יוסף והקף החיים, יש לברך דוקא בימי ניסן, ואח"כ יברך בלא שם ומלכות עיי"ש, וכ"ש לפ"ז שלא יברך לפני ניסן, וספק צרכה להקל צפרט כשאינה חיונית.

ה. בחשוקי חמד (פסחים קיא.) התיר לקרן אילן ולהביאו עם עפרו לפני אביו החולה לברך עליו ויזכה בכיבוד אב יעו"ש. ומסתפק מע"כ לפ"ז בחולה שצריך לעבור ניתוח בארצות הדרום וצריך לשהות שם בכל חודש ניסן, ובחודש תשרי כבר יחזור לא"י, האם יכול לברך שם על עציץ נקוב מא"י שמלבלב נומע"כ הביא בספרו מהגרר"ק שליט"א שאפשר לברך על עציץ נקוב. — ואם יכולים גם שאר תושבי המקום לברך על אילן זה.

לענ"ד לא יברך על זה, כי כאמור הצרכה אינה "חובת גזרה", אלא היא שבה והודאה על התחדשות הצריאה "צמקומו" שנמצא שם, שכאשר הוא רואה את הלצלוצ ונהנה ממנה, אז ראוי ונאה להודות ולשבח להקצ"ה על כך (ורק דיעבד כשצריך בלא ראייה יא' כמ"ש בשו"ת הלוי ח"ג סי' נג, ד). — וא"כ בשלמא באופן שכתב החשוקי חמד נישא, דשם החולה נמצא במקום שכבר הגיע עונת הפריחה, אך אינו רואה אותה, וכשמציא לפניו אילן המלצלצ יכול לברך על ראייה זו ועל ענף התחדשות הצריאה צמקומו. אבל כשהוא בחו"ל שעדיין לא הגיעה עונת

הפריחה, מה יועיל שמציא לפניו אילן שמלצלצ, הרי עדיין לא הגיעה עונה זו במקום שנמצא ואין שם עדיין התחדשות השנה, ואיזה שבה במקום יש בזה. — ולפ"ז גם פשוט וכ"ש ששאר בני המקום אינם יכולים לברך על אילן זה.

ו. האם אפשר לברך על אילן זכר שאינו מניב פירות. במשנ"ב (רכו, ג) כתב להדיא, שיש לברך על פרח שעמיד להגדל מזה פרי, ולא על אילן סרק.

ז. האם אפשר לברך על התאנה שאין לה פריחה ואין לבלובה ניכר אלא בעצם חניטתה. ומע"כ הביא משו"ת לך שלמה (קונבולקה תרצ"ז, האר"ח סי' ה) שהשיג על מנהג ערי קושטא ועוד לברך על התאנה שאינה מוציאה פרח, וכותב שהוא מנהג טעות ואף שנהגו כך באיזמיר עיר של חכמים מימות הראשונים. מסתבר שיכול לברך, כי לא הפרח קובע אלא התחדשות הפרי וכנ"ל מהמשנ"ב, ועיי' שו"ת משנ"י (ח"א סי' נט) באריכות.

ח. האם אפשר לברך על אילן המלבלב שהולכים להדבירו אחרי פסח באופן שלא יצמח שום פרי.

כאמור הצרכה היא כללית על התחדשות הצריאה, ומה שמדציר הוא קלקול הפרי מטעמים חילוניים ואינה גורעת מהתחדשות הצריאה. ואין זה דומה למ"ש הצ"ח היוצר (ח"א סי' יג) שהביא מע"כ, צענין פרחים שהפריחו בחורף כשהיה חם ועשויין להיפגע כשיחזור הקור אח"כ, שאין ראוי לברך עליהם עיי"ש. דשאני התם שאין פרחים אלו צלל הפרחים שצני אדם עמידין ליהנות מהם, שהרי ילאו ערס זמנא ופגעי החורף הם צדק העולם ומדרכי הצריאה שיבואו, ולא תיקנו לברך ברכה זו על פרחים ארעיים שינאו לזמן מועט שלא כדרכם, שאין ראוי לשבח הקצ"ה אלא על מין פרח שמטבעו יתקיים ויהנו ממנו. משא"כ כאן שהפרחים עצמם ראויים וינאו בזמנא הראוי, והם צלל "מיני" הפרחים שמתקיימים ושלעיהם נתקנה ברכה זו, רק שמגד סיבה חילונית עמיד האדם צעמנו להשחיתם, ולכן שפיר שייך לברך עליו ברכה השבח, כי סוף כל סוף הוא מין פרח הראוי שנתקנה הצרכה עליו.

דושה"ט בברכה

סימן לה

ברכת האילנות על פרי האדמה או פירות הנאכלים במקומות נידחים

דחקנו צרכה על שנתחדש הכח באילנות, ואין מצרכין על זרעוני גינה שהם לא נתייבשו בחורף.

ולפי זה יש לצרף דוקא על אילן שהוא ודאי עץ, שמתחדש כוחו, וצרכת פירותיו 'העץ', דאם נצרך גם על אילנות שמצרכין על פירותיהן 'אדמה', או על אילנות שנסתפקו בהם לענין ערלה אם נחשבות כעצים, יצאו לצסוף לצרך גם על אילנות שלא שייך בהם ענין התחדשות, ולכן אפילו כשאין גזעם מחליף כירקות גם כן לא יצרך, דלא פלוג. — וכן כל היכא דנחלקו אם לצרך על הפרי 'אדמה' או 'העץ', לא יצרך צרכת האילנות על אילן זה.

ב. אם ראוי לברך על אילן קינקגו בארה"ב שאין בני תרבות אוכלין פירותיו, רק העניים מארצות יפן מאספין פירותיו.

לענ"ד מסתבר שרק במקום שיש לו חשיבות יצרכו עליו.

ג. מה ששאל על תפוחי יער בארה"ב שנאכלים רק ע"י בהמות, אם ראוי לברך עליהם ברכת אילנות.

חד"ל תיקנו לצרך על פירות אילן שצני אדם נהנין גם באכילתו, ולא רק על ענף התחדשות הצריאה, וכנסת הצרכה 'ליהנות בהם בני אדם', ולכן פשוט שלא יצרך על תפוחים אלו שנאכלין רק ע"י בהמות.

ד. בנוגע לאילן מייפל בארה"ב שאינו מניב פרי, רק עושים מזה משקה המשווק בעולם, ולהמבואר בגמ' (נדה ח.) דקטפא פירי' יש להחשיבו אולי כאילן מאכל, אלא שהשרף שעשוי מצוף האילן אינו קשור לפריחתו.

לענ"ד כפי שנתבאר לעיל תקנו לצרך על לצלוב אילנות של פירות, ואין לצרך עליו.

דושת"ה בברכה מרובה

בס"ד, כ"א אדר ראשון תשע"ט

בחודש אדר, שלמא אשר, לכהן שדעתו יפה, לן בעמקה של הלכה, כחשכה כאורה, ה"ה הרב הגאון החור"ב בחד"ת, כש"ת מו"ה אליהו כהן שליט"א, מח"ס 'מעשה חמד' על ברכת האילנות, בק"ק תפרח יצ"ו.

אחדשה"ט, ע"ד אשר נסתפק:

א. אם אפשר לברך ברכת האילנות על אילנות שנחלקו הפוסקים אם מברכים על פירותיהן 'בורא פרי העץ' או 'בורא פרי האדמה', או על אילן שספק אם נידון כאילן לענין ערלה, וכגון במבוק, פסיפלורה שעונית, חמוצית, פיג'ואה, פאפאיה, אוסנה וכדו'.

הנה עיקר הספק הוא לפי מש"כ הערוה"ש (רכו, א) דטעם צרכת האילנות הוא, "שנותן שבת והודאה להשי"ת שצרא בשביל האדם אפילו דצרים שאין בהם הכרחיות לחיי האדם כמו פרי אילנות, ולכן אין מצרכים צרכה זו על זרעים וירקות, דאלו הם כהכרחיות, ולא כן הפירות". ולפי סברתו זו, יש להסתפק כיצד דיינין להנך פירות שצרכתן 'אדמה', דאעפ"י שלענין צרכה אין להם מעלת העץ, מ"מ לענין צרכת האילנות אולי אפשר לצרך עליהם מלד שאין הכרחיות כירקות.

אמנם מקור הדברים שלא לצרך צרכת האילנות על ירקות, הוא צפמ"ג (סי' רכו א"א סק"א), ודייק כן מלשון הרמב"ם (צרכות י, יג) 'וראה אילנות פורחות', דמשמע דוקא אילנות פורחות, אבל זרעוני גינה לא. — והסברא בזה נראה לפי מה שהבאנו בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' עב) משיטמ"ק (צרכות מג:) "דקבעו צרכה זו, לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן, והוא ענין מחודש שאדם מצרך על ענפים יבשים שהפריחן הקצ"ה". [וכן נראה גם ממור וקליעה (סי' רכה) עיי"ש]. והיינו דצרכת האילנות נקבעה על לצלוב האילנות, וענין זה לא שייך צרובם בזרעים וירקות, שגזעם מחליף. וכ"כ בתורת חיים (סי' רכו סק"ב)

סימן לו

בעניני ברכת האילנות

הידור ולתחילה. — זרם עמא דזר להמתין ולצרך על שני אילנות, לכן לתחילה ימנע מלראות ולהצטלצלצות האילנות עד שידע שיש שם ז' אילנות המלצלצות.

ג. אם עדיף לברך ברכת האילנות ברוב עם, או שעדיף לקיים זריזים מקדימים למצוות, לברך מיד, וירוויח לברך בראיה ראשונה.

אף שמעלת רוב עם חשובה, מ"מ אינה עדיפה על מעלת זריזין מקדימין למצוות, ואף נדחית מפניה, כמו שהבאנו בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' עג) בשם הרחיד"א ש"כ במחזיק ברכה (סי' רכט, כ) לענין ברכת החמה, שעדיף לצרך מיד עם הנך החמה, ולא יתאחר עד שהציור יברכו באסיפת עם לאחר התפילה. — איברא למעשה נהוג עלמא להמתין ולצרך ברכת החמה באסיפת אלפי אנשים, ואין מזדוין לצרך ביחידות מיד עם הנך החמה, וזה מפני נדירותה שבה אחת לכ"ח שנים וחפצים הכל לצרך אותה בשמחה ובפרסום רבתי, משא"כ בצרכת האילנות.

ולכן נראה דעדיף לצרך מיד, בפרט שזה יולא גם ידי דעת המג"א הנ"ל שיש לצרך דוקא בראיה הראשונה.

ד. בספר עטרת פז (עמ' פד-פה) הביא כמה עובדות מחכמי אר"ץ שבירכו ברכת האילנות ובאו האילנות על תיקונם ונתייבשו העצים, ובעלי העצים לא הרשו לברך שוב לשנה האחרת. ונסתפקת לפי"ז אם מותר באופן זה לברך ברכת האילנות בשבת, שהרי גורם בשבת שיתייבש האילן.

הנה נעזים הדבר אם אפשר לצרך בשבת, כבר הארכנו בשו"ת משנ"י (ח"א סי' סא, וח"ו סי' עג אות ד) עיי"ש. אבל מה שנגרס בזה שהאילן יתייבש, אין בזה איסור בשבת, כי אין אינו דרך מלאכה רק דבר סגולי בעלמא. וכמבואר בשו"ת לב חיים (ח"צ סי' קפת, הוצא נפק"מ סי' שלד הערה 80), דכל שאינו עושה שום מעשה, רק ע"י סגולה עושה אימתנותא דלחמא כדי שיהיה אימתנותא לעילא, והקצ"ה הוא העושה המלאכה עצמה, הו"ל רק גרמא דגרמא ואין שום חשש איסור, עיי"ש בדבריו.

בשלהי חודש ניסן, יתברך בכל ענין, מע"כ הרה"ג החר"ף ובקי, מו"ה גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף החדש' על המועדים. אחדשה"ט, ע"ד שאלותיך השונות בעניני ברכת האילנות, ואכתוב בקיצור לפי מסת הפנאי:

א. אם מותר לברך ברכת האילנות על אילן שיש חשש שנעבד בשבת רח"ל.

ברכת האילנות היא על כללות הצריחה שמודים להקב"ה על שצרא העולם וצרא צו צריות טובות ואילנות טובים כדי להנות בהם בני אדם, וכמו אילן ערלה שהארכתי לברך בשו"ת משנ"י (ח"א סי' ס) אם אפשר לצרך עליו, והבאתי תשו' כ"ק דודי מרן גאב"ד טשעצין זצ"ל בשו"ת דונצ' מישרים (ח"ג סי' ה) שהתיר לצרך, ועיי"ש כמה ראיות לדבריו, ה"ה בגדו"ד אפשר לצרך עליו. ואף לדעת הכף החיים (רכו סק"א) שכתב שלא לצרך על אילן ערלה. מ"מ הכא עדיף טפי, דהרי אילן זה אינו אסור באכילה, ועל כן נראה ודאי שיכול לצרך עליו.

וע"ע בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' סז) שכתבנו לחלק צין אילן שניטע באיסור בשביעית שאין לצרך עליו ברכת האילנות, לצין אילן שנשמר ונעבד בשביעית שהתיר מרן הגרשו"א זצ"ל לצרך עליו. דשאני היכא שניטע באיסור שכל כולו תועבה ואין לצרך על צלוצו, משא"כ כשנעבד ונשמר באיסור שהוא איסור דדדי שנעשה באילן, וגם מבלי מעשה זה היה מלצלצ, לכן ספיר יכול לצרך עליו. וה"ה נמי לענין שבת, שהנוטע בשבת צין שוגג צין מויד ייעקר (גיטין ג:) ומוצא ציה"ל ריש סי' שיח ד"ה אחת), ואין לצרך עליו. אבל כשנעבד כאמור קיל טפי, וכ"ש בגדו"ד שהוא רק חשש נעבד.

ב. אם עדיף לברך רק על אילן אחד מיד בפעם ראשונה שרואה הלב לבוב בחודש ניסן, או עדיף להמתין ולברך על שני אילנות.

מעיקר הדין נראה דעדיף לצרך מיד ואפילו זה על אילן אחד בלבד, כדי לזאת ידי דעת המג"א (המוצא בשעה"ל רכו, ג) שלא יצרך לאחר ראיה ראשונה. משא"כ הצרכה על שני אילנות שאינו לעיכובא ורק

ה. קטן שנעשה בר מצוה באמצע חודש ניסן ורואה אילנות מספר ימים לפני הבר מצוה, האם יברך בראיה הראשונה, או שימתין לברך אחרי הבר מצוה.

במקום שאין חשש שמא ישכת, ימתין עד שיהי' גדול, כי זהותו קטן עדיין מצד רק

מתורת חינוך, ולהלכה אין מעכב לצדך דוקא בראיה הראשונה. [וראה עוד: מ"ש בשו"ת משגי" (חיד"ס) קנ"ז] בענין ברכת האילנות לקטן שעחיד להגדיל.

דושת"ה בברכה

סימן לז

קבלת שבת קודם פלג המנחה

בס"ד, א' דר"ח כסלו תשע"ט

שוכט"ס למע"כ הרה"ג החר"ף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס 'שו"ת אבני דרך'.

אחדשה"ט,

ע"ד שאלתו אם יש ענין לקבל שבת מוקדם, מצד מה שמצינו שלימוד תורה בשבת מעלתו גדולה, כפי שכתב הבן איש חי (פ' שמות) דגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת, אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי החול.

הגם להמקבל עליו שבת קודם פלג המנחה, אין בקבלתו כלום (משגי"ס סי' קס"ה), [וראה שו"ת משגי" (חיד"ס) סי' לג] בענין מנהג ירושלים להדליק

ארבעים דקות קודם השקיעה], מ"מ יש צני עליה המקבלים שבת מוקדם ופורשים ממלאכה ביום השבת ובחוספת לפניה ולאחריה למשך ל"א שעות, וסימן לזה כתב השל"ה הק' (מס' שבת נר מצוה ד"ה ומדת) ל"א תעשה כל מלאכה. וכתב שם השל"ה, דמדת חסידות וקדושה יתירה היא להיות מוכנים לצורך שבת במלאכות כבדות בחלות היום, ומחלות ואילך יהיה העסק בקדושת שבת. וכ"ה צנני ישכר (מאמרי שבתות מאמר ג) מכתבי האר"ז"ל ענין פרישה ממלאכה משך ל"א שעות, עיי"ש.

לכן אלו שיעקר כוונתם לשמים, ומקבלים שבת מוקדם כדי לעסוק בלימוד התורה ובהתעוררות חשובה ותיקוני מעשים, ודאי תבוא עליהם ברכת טוב.

בברכה לכל מילי דמיטב

סימן לח

בענין החזרת הפנים למערב בקבלת שבת

בס"ד כ"ט סיון תשס"ג

שלמא רבא מן שמיא לכבוד הרה"ג בתורה ויראה כש"ת מוהר"ר פנחס מוסבי שליט"א, רב בית הכנסת בית הרוואה, רמות, ירושלים.

אחדשת"ה,

שמחתי ונתכבדתי לקבל ספרו היקר מאד נעלה "ויעמוד פנחס" בירורי הלכה בכמה נושאים חשובים, בסברא ישרה, והיקף רב, אשרי חלקו, ולאות שעיינתי בו ארשום הערה.

בעמ' רא' בענין קבלת שבת — האם להחזיר הפנים צאמירת "מומור שיר ליום השבת". — והשאלה אם נכון מנהגו להסתובב למערב רק צאמירת צואי בשלום וכו' צואי כלה וכו'. או שצריך להשאר מעומד למערב גם צאמירת מומור שיר ליום השבת. — וכת"ר מציא מנהג רבינו האר"י הקדוש ז"ל (בשער הכוונות דף קד:) לומר "מומור לדוד הצו" וצואי כלה ג"פ ומומור שיר ליום השבת, הכל לכיוון מערב, ושכן ראוי גם לנו לעשות, אלא שמלמד זכות על הפונים למערב רק צאמירת צואי בשלום, ואח"כ חוזרים לצד מקום עמידתם.